

I TERVE ITSETUNTO-PROJEKTIN LOPPURAPORTTI

1 Projektin taustaa

Ministeri Olli-Pekka Heinonen asetti 17.6.1997 Opetusministeriön työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää, miten ensisijaisesti tervettä itsetuntoa ja kouluviihtyvyyttä voidaan lisätä opetussuunnitelmallisoin, opetusmenetelmällisin ja opettajan-koulutuksellisin keinoin. Työryhmän tehtävänä oli myös tehdä ehdotus mahdollisesta minäkuvan parantamiseen liittyvästä määräaikaisesta projektista. Työryhmä luovutti muistionsa 29:1997 Terveen itsetunnon ja elämänhallinnan kehittäminen peruskoulussa opetusministerille 25.11.1997. (Opetusministeriö 1997, Terveen itsetunnon ja elämänhallinnan edistäminen peruskoulussa)

Työryhmä ehdotti, että terveen itsetunnon ja elämänhallinnan edistäminen tulee ottaa huomioon muun muassa peruskoulun opetussuunnitelmauudistuksen seurannassa, kaikissa opetushallinnon kärkihankkeissa, oppilasarvioinnin ja koulutuksen arvioinnin uudistamisessa, tukitoimien järjestämisessä, tutkimustoiminnan suunnatamisessa, opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen kehittämisessä sekä syrjäytymisen ehkäisyyn tähtäävien projektien ja käytäntöjen levityksessä. Lisäksi työryhmä esitti, että vuonna 1998 käynnistetään määräaikainen hanke, joka keskittyy oppilaan itsetuntoa ja elämänhallintaa tukevien opetusmenetelmien ja toimintakäytäntöjen tuottamiseen ja levittämiseen peruskouluissa.

Opetusministeriön ja Opetushallituksen vuoden 1998 tulossopimuksessa korostettiin kaikessa kehittämistyössä oppilaan terveen minäkuvan ja elämänhallinnan tukemisen näkökulmaa. Tulossopimuksessa yhtenä kehittämishankkeena oli Terve itsetunto-projekti, joka kattoi kehittämis- ja arviointityön ja sisälsi pilottiprojektin lisäksi opetustyötä tukevan materiaalin tekemisen, koulutuksen järjestämisen ja julkisen tiedottamisen.

Opetushallitus käynnisti syksyllä 1998 Opetusministeriön työryhmän mukaisen projektin nimeltään Terve itsetunto-projekti vuosille 1998-2001.

2 Projektin tavoitteet

Projektissa keskityttiin syrjäytymisen ehkäisyyn ja oppilaiden itsetuntoa tukevien toimintakäytäntöjen kehittämiseen ja levittämiseen. Tavoitteena oli koulun toimintakulttuurin kehittäminen yhteisölliseksi, yksilölliset edellytykset huomioon ottavaksi ja syrjäytymistä ehkäiseväksi oppimisympäristöksi.

Osatavoitteet olivat:

- kehittää opetusmenetelmiä ja keinoja oppilaiden arkiselviytymisen, sosiaalisten taitojen ja oppimaan oppimisen edistämiseksi,
- tukea opettajien ja vanhempien opetus- ja kasvatustyötä yhteistyössä sidosryhmien kanssa,
- kehittää oppilashuoltoa ja eri viranomaisten ja järjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä oppilaiden fyysisen ja psykososiaalisen oireilun ja pahoinvoinnin vähentämiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi,

- kehittää toimintamalleja oppilaiden itsetunnon ja positiivisen minäkäsityksen ja psykososiaalisen kehityksen tukemiseksi,
- kehittää toimintatapoja koulujen työrauhan ylläpitämiseen, kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja ongelmien, erityisesti masennuksen, varhaiseen tunnistamiseen ja niihin puuttumiseen,
- kehittää koulujen toimintakulttuuria opetus- ja kasvatustyön tukijärjestelmänä.

3 Projektiin osallistuneet koulut ja projektin ohjaus

Projektiin valittiin hakemusten perusteella kattavasti eri puolilta maata 12 kuntaa ja niissä yhteensä 66 koulua sekä 6 normaalikoulua.

Kunnat, niissä projektiin osallistuneet koulut ja niiden oppilasmäärät käyvät ilmi liitteessä 1. Tavoitteena oli projektikuntien ja –oppilaitosten alueellinen yhteistyö.

Projektista vastasi Opetushallituksen yleissivistävän linja, ylijohtaja Aslak Lindström ja hankkeen yhteyshenkilönä ja koordinaattorina toimi ylitarkastaja Heidi Peltonen yhdessä yhteistyöryhmän kanssa.(Liite 1)

Projektille nimettiin seurantaryhmä, johon kuului Opetushallituksen edustajien lisäksi edustaja Opetusministeriöstä, Sosiaali- ja terveysministeriöstä, Stakesista, Suomen Vanhempainliitto ry:stä, Mannerheimin Lastensuojeluliitosta, Kirkon kasvatustieteiden keskukselta, Koulun kerhokeskuksesta, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:stä, Finlands Svenska Lärarförbundetistä sekä Suomen Mielenterveysseurasta. (Liite 1)

Kunnat ja oppilaitokset valitsivat yhdyshenkilön, jotka toimivat koulutukseen, seminaareihin, aineistoihin, selvityksiin ja raportteihin liittyvien asioiden välittäjinä Opetushallituksesta kuntiin ja oppilaitoksiin. Opetushallitus järjesti yhdyshenkilöverkoston kanssa säännöllisesti tapaamisia. Projektikoulujen kanssa järjestettiin myös kuntakohtaisia ohjaus- ja suunnittelukokouksia. Opetushallitus ja Opetusalan koulutuskeskus, Opeko, järjestivät projektikouluille vuosittain itsetunnon kehittämiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvää koulutusta. Hankkeen alussa toteutettiin yhdessä Opetusalan koulutuskeskuksen, Opekon, kanssa kolmen ja viiden opintoviikon koulutusjaksot, joihin osallistui opettajia kaikista mukana olevista kouluista.

Projektin kunnat ja koulut valitsivat projektin tavoitteiden mukaan ne lähestymistavat, joita koulukohtaisesti sovellettiin ja toteutettiin. Koulut toimittivat Opetushallitukselle vuosittain toimintasuunnitelmansa sekä seurantaraporttinsa.

Opetushallitus sisällytti itsetunto- teeman myös useiden järjestämiensä yleisten koulutustilaisuuksien sisältöihin, mm. koulukiusaamista ja päihdeopetuksen kehittämistä koskeviin koulutuksiin. Koulutusyhteistyötä tehtiin myös Terveystieteiden keskuksen koordinoiman Euroopan terveet koulut-verkoston kanssa muun muassa järjestämällä yhteisiä koulutustilaisuuksia. Valtakunnallisen Koulurauhaohjelman aineistoa kehitettiin osana Terve itsetunto-projektia. Samoin Opetushallituksen rahoittamaan opetustoimen henkilöstön täydennyskoulutukseen sisällytettiin syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn teema.

Projektin alussa Opetusministeriö siirsi erillisen 200 000 markan määrärahan käytettäväksi projektin käynnistämiseen, josta kunnille jaettiin raporttia vastaan 15 000 markkaa/kunta. Kuntien tuli käyttää määräraha sisäiseen koulutukseen. Opettajien täydennyskoulutukseen ja yhteisiin kehittämisseminaareihin osallistuminen oli osallistujille maksutonta. Sen sijaan kunta- ja koulukohtaiseen kehittämistyöhön tarvittavat resursseista kunnat ja koulut vastasivat itse.

Projektin edistymistä voitiin seurata www-sivujen kautta. Sivuilla tiedotettiin ajankohtaisista koulutuksista ja aineistoista sekä esiteltiin kuntien ja koulujen omat esittelysivut. Osa projektisivuista oli myös ruotsin- tai englanninkielisiä. (www.edu.fi/projektit/terveitsetunto)

4 Yhteistyö Koulutuksen arviointikeskuksen kanssa

Kaikki projektin koulut osallistuivat Helsingin yliopiston Koulutuksen arviointikeskuksen tekemään ja Opetushallituksen rahoittamaan tutkimukseen, jonka tavoitteena oli selvittää oppilaan minäkuvaan ja itsetuntoon liittyviä asioita projektin alkaessa ja päättyessä. Koska projekti kesti useita vuosia, tutkimuskohteena olivat eri oppilaat. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää oppilaan minäkuvaan ja itsetuntoon liittyviä asioita projektin alussa ja projektin päättyessä.

Kohderyhmänä kummallakin mittauskerralla olivat peruskoulun 6. ja 9. luokilla sekä lukion 2. luokalla olevat oppilaat. Kohteena ovat eri ajankohtina eri oppilaat, koska tarkoituksena ei ollut seurata yksittäisissä oppilaissa vaan koulussa yleensä tapahtuvia asioita. Tutkittavat luokat olivat näin ollen heijastuma koulun yleisestä tilanteesta. Tulosten raportoinnissa kouluja on käsitelty numeroina siten, että yksittäisiä kouluja ei voi tunnistaa. Kukin koulu sai kuitenkin tietonsa oman numeronsa verratakseen oman koulunsa osalta eri mittauskerralla saatuja tuloksia sekä verratakseen tilannettaan muihin kouluihin.

Tulosten valmistuttua koulujen kanssa käsiteltiin tuloksia ja niihin liittyviä muita kysymyksiä yhteisessä seminaarissa. Tutkimuksen tulokset on raportoitu erikseen kahdessa eri raportissa. Raportti ensimmäisestä mittauksesta valmistui vuonna 2000 (Patrik Scheinin&Markku Niemivirta: Itsetunto, syrjäytymisuhka ja koulun toimintakulttuuri, Opetushallitus, moniste 4/2000). Tutkimuksen loppuraportti valmistui vuonna 2003 (Patrik Scheinin: Onnistuuko itsetunnon vahvistaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen kouluissa? Terve itsetunto-projektin loppuraportti II, Koulutuksen arviointikeskus ja Opetushallitus, 2003).

5 Opetushallituksen kyselyn tulokset ja projektiin osallistuvien koulujen itsearviointiraportit

Opetushallitus lähetti projektiin osallistuneille kouluille ja kunnille projektin päätyttyä kyselyn (liite2), jossa kouluja pyydettiin arvioimaan itse toimintaansa ja projektin tuloksia. Projektissa oli mukana kaikkiaan 72 koulua, joista itsearviointi-

kyselyn palautti kolme neljäsosaa kouluista (n=54). Ohessa olevat kuvaukset koskevat vastanneita kouluja.

Kyselyyn vastanneista kouluista hiukan alle puolet arvioi opettajien ja muun henkilökunnan (23) tai oppilaiden (21) sitoutuneen hankkeeseen hyvin tai erittäin hyvin. Vanhemmista koulut arvioivat hiukan alle kolmanneksen sitoutuneen hankkeeseen.

Terve itsetunto- projekti toi opetussuunnitelman kasvatus- ja opetustyön päämäärien osalta suuria tai keskisuuria muutoksia kolmannekseen (n=18) itsearviointiin vastanneista kouluista, sen sijaan aihekokonaisuuksien ja oppiaineiden osalta muutoksia ei ollut. Oppilasarvioinnin käytäntöjen osalta vajaa puolet vastanneista kouluista (24) arvioi suuria tai keskisuuria muutoksia.

Vajaa puolet kyselyyn vastanneista kouluista (23) oli sitä mieltä, että koulun työtavat olivat muuttuneet projektin aikana paljon tai varsin paljon. Koulut ilmoittivat muutoksia tapahtuneen eniten koulun työtavoissa siten, että koulussa oli kehitetty oppilaskeskeisyyttä, yhteistoiminnallisuutta sekä oppilaiden itsearviointia. Myös kasvatukselliset keskustelut opettajien ja vanhempien kanssa olivat lisääntyneet ja asenne oppilaisiin muuttunut kannustavammaksi. Hieman yli puolessa kouluista yhteistyö vanhempien kanssa oli lisääntynyt hankkeen aikana.

Kaksi kolmasosaa vastanneista kouluista (33) katsoi koulun toimintakulttuurin muuttuneen projektin aikana. Oli herätty pohtimaan hyvinvointiin, syrjäytymiseen ja itsetuntoon liittyviä kysymyksiä. Kaikenlainen yhteistyö koulun sisällä oli lisääntynyt, samoin oppilaiden osallistuminen oman toimintansa suunnitteluun sekä aikuisten vastuullisuus kaikista oppilaista. Kaikissa kouluissa oli toimintamalli koulukiusaamistilanteita varten ainakin tekeillä. Kriisitoimintamalli puuttui vain muutamasta koulusta.

Projektin aikana valmistettiin vuosittain myös koulujen kehittämistyötä tukevia aineistoja (liite 5), joita voitiin hyödyntää projektikoulujen koulutuksen lisäksi myös hankkeen ulkopuolella. Hiukan yli puolet kouluista oli ottanut käyttöönsä kehitettyjä aineistoja. Koulujen itsearvioinnin mukaan Opetushallituksen tuottamista aineistoista eniten käytettiin Ben Furmanin, Tapani Aholan Ja Harri Hirvihuhdan laatimaa Vastuun portaat aineistoa. Myös muita koulutusmateriaaleja, kuten vuoden 200 Koulurauhateemaan valmistettu Hyvän käytöksen vuosituhat 2000- kalenteria (lm) sekä Opetushallituksen ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton yhteisesti valmistamaa Kummitoiminnan opasta käytettiin runsaasti.

Vajaa puolet itsearviointiin vastanneista kouluista (21) oli sitä mieltä, että koulun oppilashuoltoryhmän toiminta oli muuttunut hankkeen aikana. Yhteistyössä muiden koulujen kanssa ei sen sijaan ollut tapahtunut suuria muutoksia. Suuria muutoksia ei myöskään ollut yhteistyössä laajemman tukiverkoston kanssa. Puolet vastanneista (27) katsoi onnistuneensa hyvin tai erittäin hyvin Terve itsetunto-projektille asettamiensa tavoitteiden toteuttamisessa. Puolessa kouluista projekti kehitti koulun toiminnan itsearviointia paljon tai varsin paljon.

Kolme neljäsosaa vastanneista kouluista (40) ilmoitti jatkavansa projektin aikana käynnistyneitä käytäntöjä vakiintuneena toimintana. Monissa kunnissa ja kouluis-

sa on meneillään myös muita oppilaan hyvinvointiin liittyviä projekteja, joiden hyödyntäminen on toiminnan kannalta tärkeää. Nähtiin kuitenkin, että useampia opettajia tulisi saada mukaan kehittämistyöhön sekä toimintaa tukevaan koulutukseen.

Projektin toteuttamisessa koettiin hyväksi onnistunut projektiin liittyvä koulutus, tutustuminen toisten koulujen ja kuntien toimintaan sekä kehityskeskustelut. Koulut kokivat myös saaneensa käytännön työkaluja syrjäytymisen ehkäisyyn ja oppilaan elämänhallintataitojen tukemiseen, joka oli auttanut uudenlaisen toiminnan kehittämisessä.

Itse asiaa pidettiin tärkeänä, mutta konkreettisten tulosten arvioimista vaikeana. Koulut olisivat toivoneet enemmän asiaan liittyvää koulutusta, syventävää tietoutta, enemmän resursseja ja kuntatason ohjausta. Jotkut näkivät projektin toteutuneen liiaksi pienten lasten näkökulmasta ja projektin nettisivujen olleen puutteellisia. Suomenkieliset koulutukset ja aineistot tuottivat ruotsinkielisissä kouluissa vaikeuksia.

Kuntayhdyskunnille tehdyn kyselyn mukaan koulujen ja sidosryhmien yhteistyö on projektikunnissa ollut laajaa. Tärkeimpiä yhteistyökumppaneita ovat olleet kunnan nuorisotyö ja raittiustoimi, sosiaalitoimi, seurakunnat, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja asukas yhdistykset. Miltei kaikissa kunnissa on järjestetty yhteistä projektiin liittyvää koulutusta sekä yhteisiä suunnittelutilaisuuksia.

Kunnissa on saatu projektista yleensä myönteistä palautetta. Erityisesti vanhemmat ovat olleet tyytyväisiä projektin tavoitteisiin ja toimintaan. Myös muut kuin projektikoulut ovat ottaneet huomioon saatuja kokemuksia ja ottaneet käyttöönsä toimintamalleja. Tieto projektista on levinnyt lähinnä yksittäisten opettajien kautta. On havahduttu huomaamaan, että myönteisen minäkuvan tukemisella voidaan edistää myös oppimisen edellytyksiä.

Kuntayhdyskunnat pitivät parhaina asioina projektissa kuntakohtaista sekä Opetushallituksen järjestämää koulutusta ja tehtyä yliopistollista tutkimusta. Projekti herätti keskustelua lasten ja nuorten ongelmista sekä kotien kasvatusvastausta. Se lisäsi aiheeseen liittyvää toimintaa kouluissa sekä jäseni aihealueita. Ajan löytäminen kehittämiseen todettiin kuitenkin vaikeaksi ja projektin rahoitusta pidettiin liian vähäisenä. Olisi myös toivottu konkreettisia tavoitteita projektin alkaessa ja enemmän tukea projektin kuluessa. Pidettiin tärkeänä, että projektien johdossa koulussa olisi rehtori koulutusjatkuvuuden varmistamiseksi. Toivottavaa olisi myös saada yliopistollista, koulukohtaista tutkijatukea.

6 Koulujen kehittämiä toimintamalleja ja käytäntöjä

6.1 Ammattikorkeakoulun ja peruskoulujen sosiaalipedagoginen yhteistyökokeilu

Yhtenä toimintamallina kehitettiin muutamassa kunnassa koulujen ja sosiaalialan ammattikorkeakoulun välistä yhteistyötä. Sosiaalipedagogisen työn tavoitteena yhteistyökokeilussa oli syrjäytymisen ehkäisy. Tämä tapahtui yksilöiden identitee-

tin, elämänhallinnan ja kulttuurin vahvistamisen sekä yhteisöjen tukemisen kautta. Sosionomiopiskelijat osallistuivat projektiin suorittamalla 17 opintoviikon päättöharjoitteluaan ja tekemällä opinnäytetöitään sosionomin toimintaan peruskoulussa liittyvistä aiheista. (Liite 3)

Lähtökohtana yhteistyökokeilussa oli se, että oppilaiden tukena olisi aikuisia, jotka eivät keskittyneet vain opettamiseen vaan myös oppilaan kokonaispersoonan tukemiseen ja senhetkiseen elämäntilanteeseen. Sosionomiopiskelijat olivat jatkuvassa vuorovaikutuksessa koulun henkilöstön kanssa. Yhdessä työskentelemällä pyrittiin löytämään juuri tiettyä koulua ja tiettyä oppilasryhmää parhaiten palvelevia tapoja toimia yhdessä oppilaiden koulunkäynnin tukemiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Keskeistä yhteistyön toimivuudessa oli niiden opettajien rooli, jotka toimivat sosionomiopiskelijoiden ohjaajina. Heidän tehtäviinsä kuului työtehtävien organisointi, kouluyhteisöön perehdyttäminen, opiskelijoiden työnohjaus sekä opiskelijoiden visioiden työstäminen toimintamalleiksi yhdessä opiskelijoiden kanssa.

Ensimmäisten vuosiluokkien oppilaille järjestettiin yhteistyötahojen kanssa aamu- ja iltapäivätoimintaa. Syrjäytymisvaarassa olevia, yläasteikäisiä nuoria tukemaan perustettiin ns. remonttiryhmä yhteistyössä nuorisotyön kanssa. Sosionomiopiskelijat osallistuivat toimintaan kouluajan ulkopuolella esim. tukemalla oppilaita läksyjenteossa ja kokeisiin valmistautumisessa. Opiskelijat järjestivät myös kouluajan ulkopuolella oppilaille erilaista kerho- ja välituntitoimintaa. Oppilaiden hankaliksi kokemia asioita käytiin läpi ilmaisun ja ryhmäkeskeisen draamallisen työskentelyn avulla. Osana projektia oli maahanmuuttajaoppilaiden tukeminen ja kotoutumisessa auttaminen.

Tukioppilaskoulutusta järjestettiin syksyisin yhteistyössä nuorisotalon, seurakunnan ja yläasteen henkilökunnan kanssa. Sosionomiharjoittelijat avustivat tukioppilaita. Harjoittelijat ja projektityöntekijät työskentelivät koko projektin ajan yksittäisten, erityistä tukea koulunkäyntiinsä tarvitsevien oppilaiden kanssa, jotka eivät välttämättä kyenneet opiskelemaan suuressa ryhmässä. Avun tarve ei aina kohdistunut koulutehtäviin vaan myös oppilaan henkilökohtaisiin huoliin.

Koko projektin ajan toiminnassa oli isosisko/isovelitoiminta, jonka tarkoituksena parantaa luokkahenkeä. Toimintaan osallistui harjoittelijoita, projektityöntekijöitä, luokanvalvoja ja nuorisotalon henkilökuntaa. Kouluajalla järjestettiin mm. keskustelutilaisuuksia, luokkaretkiä ja ryhmäytymisharjoituksia. Harjoittelijat pitivät myös yläluokkien oppilaille oppitunteja seksuaalivalistuksesta.

Purkkitoiminnan tai Juttuputkatoiminnan tavoitteena oli vähentää koulupoissaoloja ja käytävähäiriköintiä ja parantaa työrauhaa tunnilla sekä antaa mahdollisuus oppilaalle rauhalliseen opiskeluun tai asioistaan puhumiseen. Tavoitteena oli vastuuttaa oppilas omasta käyttäytymisestään. Toiminta perustui Jari Koposen kehittämään parkkitoiminta-ideaan. Parkissa voitiin oppilaan kanssa keskustella esim. siitä, miksi opettaja oli poistanut oppilaan luokasta.

Opiskelijat olivat mukana kuudennelta luokalta seitsemännelle luokalle siirtyvien oppilaiden perehdyttämisessä uuteen kouluun. Projekti laajensi yhteistyötä ala-luokkien koulun kanssa. Kuudes ja seitsemäsluokkalaisille järjestettiin yhteisiä

tapahtumapäiviä. Nivelvaiheen pehmentämiseksi kuudesluokkalaiset saivat myös työskennellä yläasteella. Entisten luokanopettajien ja seitsemännen luokan opettajien kesken järjestettiin keskustelutilaisuuksia nivelvaiheen onnistumisesta.

Olellaista projektissa oli se, että opiskelijat saivat työskennellä osana oppilaan ja koulun tukiverkosta. Tämä harjaannutti sosionomiopiskelijoita moniammatillisuuteen ja todelliseen laaja-alaiseen työskentelyyn nuorten kanssa.

6.2 Kodin ja koulun yhteistyön kehittäminen

Kodin ja koulun yhteistyön parantamiseksi oli kehitetty erilaisia käytäntöjä, kuten oppilaskohtainen jaksotiedote, huoltajien kanssa tehtävä välittämissopimus ja huoltajien tekemä arviointi ja kehityskeskustelu.

Oppilaskohtaiseen jaksotiedotteeseen kerätään kaikki oppilaan opiskelua koskeva tieto: poissaolot, myöhästymiset, tuntityöskentely, koearvosanat, tuntikuulustelut ja sanakokeet. Jakson päätyttyä oppilas kirjoittaa itse sanallisen arvioinnin työskentelystään jakson aikana. Opettajilla on mahdollisuus liittää mukaan sanallinen palaute. Tiedote lähetetään kotiin allekirjoitettavaksi ja palautetaan kouluun.

Välittämissopimuksella pyritään lähentämään huoltajien keskinäistä yhteydenpitoa etukäteen sovitulla menettelyllä. Sopimuksen tavoitteena on selvittää toimintatapoja tilanteissa, joissa herää huoli tai epäily siitä, että joku esim. luokan oppilaista tupakoi, käyttää alkoholia, harrastaa imppaamista, pinnaa koulusta, näpistelee tai käyttäytyy muuten itseään vahingoittavasti. Allekirjoittamalla sopimuksen huoltaja on valmis ottamaan yhteyttä sen oppilaan vanhempiin, jota asia koskee ja ilmaisee halunsa siitä, että myös muut vanhemmat ottavat heti yhteyttä häneen vastaavassa tilanteessa. Keskinäisen sopimuksen tavoitteena on luoda oppilaille selkeät, turvallisuutta luovat rajat lähiyhteisössä.

Huoltajien suorittamassa arvioinnissa *huoltajat arvioivat* lapsensa kanssa keskusteltuaan oman käsityksensä seuraaviin asioihin käyttäen numeroita neljästä kymmeneen: toiminta-ajatuksen ja kasvatustavoitteiden toteutuminen, opetuksen taso, kouluviihtyvyys, opetusharjoittelu, oppilasarvioinnin informatiivisuus, hyviin tapoihin ohjaaminen, erityisopetuksen riittävyys, tukiopetuksen riittävyys, kouluterveydenhuolto, kouluruokailu, koulun henkinen ilmapiiri, kouluympäristön turvallisuus, kodin tuki lasten koulutyöhön, kodin ja koulun yhteistyön toimivuus. Koulun toimintojen kehittämisessä otetaan huomioon huoltajien arvioinnin tulokset.

Kodin ja koulun yhteistyömuotona on kehitelty *kehityskeskusteluja*, joiden tarkoituksena on myönteisessä hengessä tukea oppilaan kehittymistä ja koulunkäyntiä. Noin puoli tuntia kestävässä keskusteluun osallistuvat oppilas, hänen huoltajansa sekä koulun edustajana luokanvalvoja. Saman pöydän ääressä kaikilla osapuolilla on mahdollisuus vaihtaa ajatuksia ja pohtia oppilaan kehitykseen ja koulunkäyntiin liittyviä asioita suunnitelmallisesti eri näkökulmista. Vanhemmille kehityskeskustelu antaa myös mahdollisuuden saada tietoa koulusta ja samalla vaikuttaa koulun toimintaan ja tavoitteisiin.

Kehityskeskustelussa käsiteltäviä aiheita ovat mm.

- oppilaan menestyminen eri oppiaineissa
- kyky työskennellä eri aineissa
- viihtyvyys opiskelutilanteissa ja koulussa yleensä
- oma-aloitteisuus ja sitoutuminen koulunkäyntiin
- opiskeluun liittyvä vastuuntunto
- tavoitteet eri aineissa ja koulunkäynnissä yleensä
- mahdolliset ongelmat ja koulunkäynnin esteet
- kaverisuhteet

Kehityskeskustelu on sekä edeltävän opiskelun että nykyhetken arviointia, mutta tärkeintä on suuntautuminen tulevaisuuteen. Oppilas, huoltaja ja opettaja yhdessä suunnittelevat ja päättävät, mitä toimenpiteitä opiskelun tukemiseksi tarvitaan ja mihin tavoitteisiin pyritään. Yhdessä sovitut tavoitteet ja toimintasuunnitelma kirjataan muistiin ja tavoitteiden toteutumista seurataan.

Koulun yhteisöllisyyden ja ilmapiirin parantamiseksi on joka kevät valittu ns. ”*symppioluokka*”, eli luokka, joka on osoittanut erityistä kaveruutta ja auttamishalua koulun erityisoppilaita kohtaan. On myös järjestetty *vanhempainiltoja* kaikille koulun esikoisten vanhemmille ja *vanhempainyhdistykset* ovat järjestäneet joka syksy *koulurauhakonsertin*.

6.3 Yhteistyö syrjäytymisen ja alisuoriutumisen ehkäisyssä, Alis-hanke

Yhtenä itsetunnon kehittämisen työvälineenä muutamat projektin koulut osallistuivat yhteistyöhön samaan aikaan käynnistyneen Alis-hankeen kanssa ja kouluissa otettiin käyttöön ns. *Alis-menetelmä*. Se on kehitetty syrjäytymisen ja alisuoriutumisen ehkäisemiseen. Alisuoriutumisessa on kyse sosioemotionaalisista tekijöistä, jotka vaikuttavat siihen, että henkilö ei saa olemassa olevia kykyjään käyttöönsä. Kyse ei ole sellaisista oppimisvaikeuksista, joiden taustalla on esimerkiksi jokin aivotoiminnallinen syy. Menetelmä perustuu Rimmin työmalliin (Liite 4), jota on edelleen kehitelty. Mallin mukaan

- alisuoriutuminen on opittua
- sitä voidaan poistaa uudella oppimisella
- alisuoriutuvat lapset eivät ole oppineet ponnistelemaan eivätkä ole täten saaneet kokemuksia ponnistelun tuottamista myönteisistä tuloksista
- suhtautuminen kilpailuun on oleellista alisuoriutumisessa
- alisuoriutumista poistetaan kasvattajien yhteistyöllä.

Alis-menetelmä on väline, jolla koulu ja koti pyrkivät yhteiseen tavoitteeseen suunnitelmallisella yhteistyöllä, jotta lapsen kehitykselle ja oppimiselle luotaisiin mahdollisimman hyvät olosuhteet. Yhteistyöhön voi osallistua myös muita nuorten ja perheiden kanssa työskenteleviä henkilöitä kuten sosiaalityöntekijä, tai seurakunnan nuorisotyön ohjaaja.

Alis-menetelmässä kohdennetaan oppilaan arviointi oppimistulosten lisäksi työskentelyyn, oppimisprosessiin sekä käyttäytymisen kuvaamiseen. Arvioinnin kohde ei ole niinkään oppilas kuin se vuorovaikutusjärjestelmä, joka pitää yllä mahdollista alisuoriutumista. Alis-menetelmässä käytetään arviointilomakkeita, joita

on laadittu oppilaalle, huoltajille ja opettajille. Kysymykset liittyvät kilpailuun, vastuullisuuteen, suoriutumisodotuksiin, riippuvuuteen (itsenäisyyteen) ja arvostukseen. Arviointien yhteenvedojen pohjalta opettajat valitsevat oppilaat, joiden kanssa lähtevät toteuttamaan Alis-valmennusta. Huoltajien kanssa tehdään kirjallinen yhteistyösopimus ja päätetään, mihin kasvatuksellisiin toimenpiteisiin kaikki osapuolet voivat sitoutua. Samalla sovitaan käytännön toimenpiteistä kotona, koulussa ja vapaa-aikana. Alis-valmennus kestää luokilla 1-6 noin 3-6 kuukautta ja luokilla 7-9 noin 6-9 kuukautta. (Kiiänmaa, K ; Trygg-Jouttijärvi, A-M. 2001).

6.4 Oppilaan arviointi

Oppilaan arviointia on kouluissa kehitetty muun muassa kehittämällä oppilaan omaa arviointia ja työskentelyn seuraamista tukevia välineitä, kuten henkilökohdaisen arviointivihko, käytös- ja huolellisuuskansio, itsenäisen työn viikko, jne. avulla. Oppilas saa lukuvuoden alussa *henkilökohtaisen arviointivihon*, johon kerätään jatkuvasti tiedot kokeista ja kuulusteluista, oppilaan ”hairahduksista”, opettajien palautetta, oppilaan arviota omasta työskentelystään ja edistymisestään sekä vanhempien palautetta oppilaan koulunkäynnistä ja edistymisestä. Oppilas vie arviointivihon joka kuukauden viimeisenä arkipäivänä kotiin. Vanhemmat voivat myös kirjata vihkoon omat kommenttinsa.

Oppilaan itsearviointia kehittelemiseksi on 1-6 luokilla otettu käyttöön *käytös- ja huolellisuuskansio*, jossa jokaisella oppilaalla on oma sivunsa, johon hän itse kirjaa unohtamiset ja laiminlyönnit ilman opettajan kehoitusta. Kolmen merkinnän jälkeen oppilas tuo opettajalle lapun ja yhdessä sovitaan oppilaalle jokin lisätehtävä muistin ja oppimisen tehostamiseksi.

1-6 luokilla on toteutettu *itsenäisen työn viikko*. Oppilaalle on määritelty tehtävät viikon ajaksi. Oppilas saa itse suunnitella ajankäytön, työtavat ja kotitehtävien määrän. Tavoitteena on niin hyvä suunnittelu, että oppilas työllistyy koko viikon ajaksi. Oppilas oppii arvioimaan omaa oppimiskykyään ja tasoaan. Viikon lopulla työt arvioidaan. Arviointi voidaan näyttää myös vanhemmille.

Oppilaan itsearviointia on toteutettu myös siten, että oppilas käyttää viikon viimeisenä päivänä jollakin oppitunnilla 5-10 minuuttia siihen, että hän kirjoittaa tarkoitukseen varattuun vihkoon omin sanoin, *mitä hän on sillä viikolla oppinut*. Itsearvioinnissa voi tuoda esille omat hyvät ja huonot puolensa. Opettajan tehtävä on vahvistaa oppilasta siinä, missä hän on hyvä.

Oppilaat arvioivat omaa käyttäytymistään ja työskentelytapojaan seuraavien asioiden suhteen: työskentelen ja toimin sopuisasti toisten kanssa, käytän asiallista ja toiset huomioon ottavaa kieltä, noudatan yhteisiä sääntöjä ja ohjeita, olen kohtelias ja hallitsen hyvät tavat, keskityn kuuntelemaan, työskentelen itsenäisesti, osallistun opetustilanteisiin, huolehdin omista tavaroistani ja työpaikastani, otan vastuuta omasta oppimisestani ja kotitehtävistäni, hallitsen ajankäytön (ajoissa kouluun tuleminen, lähteminen, omien töiden suunnittelu). Tämän jälkeen käydään arviointikeskustelu oppilaan, huoltajien ja opettajan kesken siitä, missä edellä mainituissa asioissa oppilas toimii erittäin hyvin, missä asioissa on parantamisen varaa ja missä asioissa oppilas tarvitsee harjoitusta. Opettaja antaa myös välitodis-

tuksen ja lukuvuositodistuksen siitä, miten nämä käyttäytymis- ja työskentelytavat kehittyvät.

Jokaisella oppilaalla on portfolio, *kansio, johon kootaan hänen töitään vuosien varrelta* ja jonka hän saa omakseen koulusta lähtiessään. Valittavan työn valitsee joko oppilas tai opettaja. Valintakriteerinä voi olla esim. paras tai onnistunein työ tai työ, josta erityisesti pitää, oppimisen kannalta merkittävä työ tai sellainen työ, joka ilmentää oppilaan tai oppimisen muutosta. Kansion tulisi vuosittain sisältää ainakin jotakin piirrettyä, jotakin kirjoitettua, oppilaan kasvutaulukon (pituus ja paino), oppilaan erityiset ansiot, tietyin väliajoin haastatteleamalla saatujen oppilaan omien mieltymysten ja ajatusten koonnan sekä mahdollisesti jonkin pienen kädentyön.

6.5 Opettajan työn tukeminen

Itsetuntokysymyksistä kiinnostuneista opettajista kunnassa muodostettiin verkosto. Tapaamisissa opettajat tarkastelivat omia toimintojaan oppilaan itsetunnon näkökulmasta, vaihtoivat havainnoistaan ajatuksia sekä kokeilivat omia interventioita omissa luokkahuoneissaan. Vertaiskeskusteluille syntyi vähitellen työnohjauksellinen luonne, jossa vuorovaikutuksessa saatiin virikkeitä ja opittiin havainnoimaan ja arvioimaan omaa työtä ja työskentelytapoja.

Verkostotapaamisissa käsiteltiin mm. seuraavia teemoja:

- itsearviointikäytännöt itsetunnon vahvistajana
- kuvaamataitoilmaisuus itsetunnon näkökulmasta
- ratkaisukeskeinen lähestyminen itsetunnon vahvistajana
- NLP:n käyttö itsetunnon vahvistajana
- perusturvallisuus
- itsensä tiedostaminen
- yhteenkuuluvuus, liittyminen toisiin
- tavoite- ja tehtävätietoisuus
- pätevyyden kehittäminen
- Lions Quest-ohjelma

Jaksotyöskentelyssä valittiin vuosittain jaksoteemat, joiden toteutuksessa kiinnitetään koko koulun toiminnassa huomiota jonkin ajankohtaisen aiheen, pedagogisesti valitun teeman toteuttamiseen. Jaksoteemaa käsitellään opettajien yhteistointatunneilla ja siitä jaetaan opetusta avustavaa materiaalia. Jokaiselle opettajalle jää toteuttamisvastuu oman harkintansa mukaan. Jaksoteemoista johdettiin viikkokohtaiset teemat, joiden toteuttamiseksi opettajille jaettiin viikottain virekemateriaalia.

6.6 Tukioppilastoiminnan kehittäminen

Tukioppilaat ovat mukana tutustuttamassa 7-luokkalaisten kouluun. Heti alkusyksystä on järjestetty *7-luokkalaisten ryhmäyttämistä* elämys- ja seikkailupedagogisin menetelmin. Ryhmäyttämiseen liittyvään toimintaan on osallistunut myös raitius- ja nuorisotoimen edustajia sekä seurakunnan nuorisotyöntekijöitä. Jo kuuden-

nen luokan keväällä on järjestetty tutustumispäivä tulevaan kouluun tavoitteena vähentää koulun aloittamisepelkoa ja muuttaa asenteita koulumyönteisiksi.

Lukiossa on järjestetty *mentor-toimintaa*. Lukioon tulijat jaetaan pieniksi mentor-ryhmiksi, joilla on 1-2 mentoria. He auttavat lukioon tulevia jo 9. luokan keväällä opintojen suunnittelussa, ottavat heidät vastaan syksyllä, tutustuttavat kouluun ja toisiinsa ja järjestävät ”Ykkösten päivän” koulun ulkopuolella. He tapaavat ryhmäänsä ensimmäisen vuoden aikana eri merkeissä ja osallistuvat keväällä uusien mentoreiden koulutukseen.

7 Yhteistyö kiusaamisen ehkäisyyn liittyvässä interventio-hankkeessa

Yksi projektin tavoitteista oli kiusaamisen ehkäisyyn liittyvien toimintamallien kehittäminen. Kiusaamisen ehkäisyyn liittyvää koulutuksen ja koulukohtaisen kehittämistyön lisäksi muutama koulu osallistui laajempaan Salmivallin tekemään interventiotutkimukseen, josta on tämän julkaisun toisessa osassa erillinen artikkeli.

8 Terve itsetunto-projektin aineistoja

Hankkeen aikana pyrittiin kehittämään myös erilaisia aineistoja koulujen käyttöön. Aineistoja tuotettiin muun muassa vastuukasvatukseen, kummioppilastoinnin opas, koulurauhateeman vuosikalenteri sekä huumeiden kysynnän ehkäisyyn liittyvää aineistoa (liite 5)

8.1 Vastuunportaat

Merkittävin ja laajin aineisto oli yhteistyössä Ben Furmanin, Tapani Aholan ja Harri Hirvihuhdan kanssa tuotettu vastuukasvatuksen tueksi tehty aineistokokonaisuus, joka muodostui Tapani Aholan ja Harri Hirvihuhdan kirjoittamasta kirjasta Vääryydestä vastuuseen - miten ohjata lapset ja nuoret ottamaan vastuu teoistaan? ja Ben Furmanin laatimasta ww-sivuista Vastuunportaat. aineisto valmistui sekä suomeksi että ruotsiksi (liite). Vastuu itsestä ja muista valittiin myös vuoden 2000 Koulurauha-ohjelman teemaksi.

Kirjan mukaan vastuuntunto on muista ihmisistä ja ympäristöstä välittämistä. Se on mm. muiden huomioimista, ympäristöstä huolehtimista, heikompien puolustamista sekä toisten auttamista. Kirjoittajat toteavat, että joillakin yksilöillä vastuuntunto näyttää olevan sisäsyntyinen ominaisuus, mutta valtaosalle lapsista vastuuntuntoa täytyy kärsivällisesti opettaa vuodesta toiseen. Usein väitetään, että monet nuorten ongelmat johtuvat heidän heikosta itsetunnostaan. Kirja pohjautuu näkemykselle, jonka mukaan monet nuorten ongelmat eivät johdu niinkään heikosta itsetunnosta kuin heikosti kehittyneestä vastuuntunnosta. Onnistuneella rikkomuksen selvittelyllä voi olla jopa pitkäaikainenkin myönteinen vaikutus oppilaan käyttäytymiseen, edellyttäen että oppilas kokee sen oikeudenmukaiseksi ja että se tapahtuu yhteisymmärryksessä hänen ja hänelle merkityksellisten ihmisten kanssa.

Vastuunportaat on toimintamalli, jonka avulla voidaan puuttua lasten ja nuorten tekemiin rikkomuksiin ja muihin vääryyksiin. Toimintamallin tarkoitus on ohjata oppilas ottamaan vastuuta teostaan. Ajatuksena on, että kun oppilas ottaa teostaan vastuun, vastuuntunto kasvaa ja uusintarikkomuksen todennäköisyys pienenee. (Tapani Ahola, Harri Hirvihuhta, kirjasta Vääryydestä vastuuseen - miten ohjata lapset ja nuoret ottamaan vastuu teoistaan? 2000)

9 Projektin yhteydessä tehtyjä opinnäytetöitä

Terve itsetunto-projektiin liittyen valmistui myös muutamia opinnäytetöitä. Liperin yläasteen ja lukion opettaja Virpi Eronen tutki Joensuun yliopistolle tekemässään syventävien opintojen tutkielmassaan ”Mielikuvia itsetunnosta; Liperin yläasteen 7. luokan ja lukion toisen vuosikurssien oppilaiden ja opettajien näkemyksiä itsetunnon käsitteestä” itsetunto-käsitteen tulkintaa Pohjois-Karjalaisen maalaiskylässä. (Liite 5)

Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian sosiaalialan koulutusohjelma ja Myllypuron ylä- ja ala-asteet sekä Puistolän ylä- ja ala-asteet toteuttivat Opetushallituksen Terve itsetunto –projektia Helsingissä sosiaalipedagogisena yhteistyökokeiluna vuosina 1998-2001, neljän vuoden ajan. Sosionomi (amk) opiskelijoita projektissa on ollut mukana yli 50. Opinnäytetöitä projektista valmistui yhteensä 18 kappaletta. (liite 6)

10 Lopuksi

Projektissa etsittiin uusia toimintamalleja kasvatuksen tukemiseen sekä kasvatuksen ja opetuksen ongelmatilanteisiin. Niiden avulla voidaan osaltaan pyrkiä muuttamaan koulujen toimintakulttuureja nykyistä paremmin tukemaan lasten ja nuorten kehitystä ja lisäämään heidän oppimisvalmiuksiaan yhteistyössä opettajien, oppilashuoltohenkilöstön ja vanhempien kanssa.

Terve itsetunto-projektin loppuvaiheessa tehdyssä loppuarvionnista on julkaistu erillinen raportti Patrik Scheinin: Onnistuuko itsetunnon vahvistaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen kouluissa? Terve itsetunto-projektin loppuraportti II, Koulutuksen arviointikeskus ja Opetushallitus, 2003.

II CHRISTINA SALMIVALLI: TOIMIVA MALLI KIUSAAMISEN VÄHENTÄMISEEN

Christina Salmivalli Dosentti, Turun yliopisto

Toimiva malli kiusaamisen vähentämiseen

Osana terve itsetunto -projektia toteutettiin koulutuskokonaisuus, jonka tavoitteena oli antaa opettajille valmiuksia koulukiusaamisen havaitsemiseen ja siihen puuttumiseen. Koulutukseen sisältyi kaikkiaan kolme koulutuskertaa, joista osa oli yhden, osa kahden päivän mittaisia. Kuvaan tässä sitä toiminta-ajatusta ja -mallia, jonka kollegani Ari Kaukiaisen kanssa koulutuksen aikana opettajille esittelimme. Kerron myös tutkimustuloksia mallin toimivuudesta: olemme arvioineet samanlaisen koulutuksen kautta saavutettuja tuloksia 48 koululuokassa Helsingissä ja Turun seudulla (ks. Salmivalli, 2003). Terve itsetunto -projektin yhteydessä tällaista systemaattista arviointia ei tapahtunut, mutta itse mallin toimivuus tuskin on erilainen kuin em. interventioaineistossa.

Mihin puututaan, miten puututaan?

Miksi kiusaaminen ei ole Suomessa viimeisten kymmenen vuoden aikana yksiselitteisesti vähentynyt¹, jos kerran keinoja puuttua siihen on olemassa? Eikö meillä ole sittenkään vielä tehty tarpeeksi, vai ovatko keinot olleet vääriä? Mikä sitten *on* tehokkain tapa vähentää kiusaamista?

Itse uskon, että *jos halutaan vähentää kiusaamista, pitää koulussa lasten kanssa käsitellä kiusaamista*. Kiusaamista ei riitä pitämään poissa se, että pyritään esimerkiksi kohentamaan lasten itsetuntoa, edistämään myönteistä ilmapiiriä tai parantamaan luokkahenkeä. Alkaa olla empiiristä näyttöä siitä, että esimerkiksi lasten kokema luokkailmapiiri ja kiusaaminen eivät ole keskenään yhteydessä. On luokkia, joissa lapset kokevat ilmapiirin oikein hyväksi ja silti tiettyä oppilasta kiusataan jatkuvasti ja järjestelmällisesti. On luokkia, joissa ilmapiiri on huono, mutta varsinaista kiusaamista ei esiinny. Ja on kaikenlaisia luokkia siltä väliltä. (Vaikka ilmapiirin ja kiusaamisen väliltä löytyisikin yhteys, uskon että syyseuraussuhde on päinvastainen kuin yleensä esitetään, eli kiusaamattomuus vaikuttaa positiivisesti luokkailmapiiriin pikemmin kuin päinvastoin).

Hyvä luokkahenki, samoin kuin hyvä itsetunto, ovat tietysti sinällään hyviä ja mukavia asioita. Kaiken mahdollisen hyvän ja mukavan edistäminen ei kuitenkaan riitä kiusaamisen vähentämiseksi; miksi ei siis puututtaisi itse asiaan? Jostain syystä kaikki aikuiset eivät halua käsitellä kiusaamista lasten kanssa; jotkut opet-

¹ Jotkut kyselyt osoittavat myönteistä muutosta tapahtuneen (esimerkiksi WHO:n koululaistutkimuksesta julkistettiin hiljattain tällaisia tietoja), toiset eivät (esimerkiksi Stakesin valtakunnallisen Kouluterveys-kyselyn mukaan toistuvasti kiusattujen oppilaiden määrä on pysynyt täsmälleen samoissa lukemissa vuodesta 1998 vuoteen 2002).

tajat jopa pelkäävät että kiusaamisesta puhuminen *lisää* kiusaamista eikä siksi ole lainkaan suotavaa. Mielestäni tämä pelko on aiheeton.

Toinen ongelma on, että edelleenkin koulukiusaaminen sekoitetaan milloin konflikteihin tai tappeluihin, milloin satunnaiseen (tahalliseen tai tahattomaan) toisen mielen pahoittamiseen. Kiusaaminen on kuitenkin oma ilmiönsä. *Kiusaamisella tarkoitetaan yhteen ja samaan oppilaaseen toistuvasti kohdistuvaa tahallisen vihamielistä käyttäytymistä.* Systemaattisuuden, toistuvuuden lisäksi kiusaamiselle on ominaista osapuolten *epätasaväkisyys*: kiusaaja on jollain lailla kiusattua vahvempi. Tämä voimasuhteiden ero voi perustua ikään, fyysisiin ominaisuuksiin, asemaan ryhmässä, tukijoukkoihin (kiusaajia on monta, kun taas kiusattu on yksin) tai johonkin muihin ominaisuuksiin tai resursseihin. Olennaista on, että kiusaajalla on valtaa tai voimaa, jonka avulla hän saa yliotteen kiusatusta. Kiusaaminen on siis vallan tai voiman väärinkäyttöä.

Usein opettajat tuovat esiin, että puhuminen kiusaajista ja kiusatuista on yli yksinkertaistavaa eikä asia ole ollenkaan niin selkeä kuin esitän; "kiusaajan" ja "kiusattun" sijasta on kaksi lasta, joista kumpikin kiusaa toista ja on lähes mahdotonta saada selville kumpi kahakan aloitti. Asiaa setviessä kumpikin syyttää toista ja asia hoituu parhaiten ehkä molemminpuolisella anteeksipyyntöllä tai yhteisellä jälki-istunnolla. Ehkä onkin tapauksia, joissa kiusaajan ja kiusatun roolit eivät ole täysin selvät, mutta väittäisin kuitenkin, että monta kertaa juuri näissä tapauksissa on kysymys muusta kuin kiusaamisesta. *Koulukiusaamisen erottaa muusta aggressiivisesta käyttäytymisestä nimenomaan se, että osapuolten roolijako ja keskinäiset voimasuhteet ovat varsin selkeät.* Toinen on alistettu, toinen alistaja. Toinen on nöyryytetty ja toinen nöyryyttäjä. Varsin usein "alistaja" tai "nöyryyttäjä" ei ole yksi lapsi, vaan kokonainen ryhmä, jopa koko koululuokka.

Malli kiusaamisen vähentämiseksi

Kiusaamisen vähentämiseksi on usein esitetty mallia, jossa pyritään vaikuttamaan samanaikaisesti kolmella systeemillä tasolla: koulun, luokan ja yksittäisten oppilaiden tasolla. Tämä oli mm. Norjassa 1980-luvulla toteutetun kiusaamisen vastaisen kampanjan keskeinen toiminta-ajatus (ks. esim. Olweus, 1992).

Myös oma mallini lähtee siitä, että puuttuminen on tehokkainta kun se tapahtuu samanaikaisesti eri tasoilla. Korostan kuitenkin erityisesti luokkatason työskentelyä. Oma näkemykseni kiusaamisesta on, että se on nimenomaan ryhmäilmiö; se tapahtuu ryhmän läsnä ollessa ja mitä suurimmassa määrin ryhmän vuoksi (kiusaaja haluaa *näyttää* jotain muille ryhmän jäsenille), ja ryhmän jäsenet *ylläpitävät* kiusaamista eri tavoin. Kiusaaminen ei ole jotain, joka on vain kiusaajassa tai kiusatussa; se on jotain, joka on *ryhmässä*. Ryhmästä (koululuokasta) löytyvät uskokseni myös avaimet kiusaamisen lopettamiseen.

Luokkatason toimenpiteiden lisäksi kiusaamisen vähentäminen edellyttää myös yksilötason toimia, esimerkiksi puuttumista yksittäisen kiusaajan toimintaan akuutissa kiusaamistilanteessa. Edellytys kaikelle yllä kuvatulle on, että kiusaamisen vähentämiseen ollaan sitouduttu koulun tasolla. Kuvaan seuraavassa koulu-, luokka- ja yksilötason toimia, jotka yhdessä muodostavat ehdottamani kiusaamisen vastaisen toimenpide-ohjelman pääkohdat. Niiden yksityiskohtaisempi esittely

löytyy kirjasta *Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja* (Salmivalli, 2003).

Koulun taso

Koulun tasolla keskeistä on koulun kiusaamisen vastaisen toimintamallin kehittäminen. Tällaisten toimintamallien kehittämiseksi lienee jatkossa aiempaa paremmat edellytykset: opetussuunnitelman perusteiden uudistuksen myötä koulujen tulee opetussuunnitelmissaan määritellä ennaltaehkäisevä toiminta koulu yhteisön terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi sekä toimenpiteet ongelma- ja kriisitilanteisiin (poissaolot, kiusaaminen ja väkivalta, päihteiden käyttö, erilaiset onnettomuudet ja kuolemantapaukset) puuttumiseksi.

Toimiakseen kiusaamisen vastaisen toimintamallin tulee olla riittävän konkreettinen. "Kaikkeen kiusaamiseen puututaan välittömästi" ei vielä riitä koulun toimintamalliksi: se ei kerro, miten puututaan, kuka puuttuu, ja mitä tehdään jos puuttumisesta ei ollut apua. Jos toimintamallin tarkoituksena todella on antaa eväitä kiusaamisen vähentämiseen, sen tulisi myös koskea nimenomaan kiusaamista (tahallista ja toistuvaa yhteen lapsen kohdistuvaa negatiivista toimintaa) eikä esimerkiksi kaikkia mahdollisia järjestyshäiriöitä tai ongelmatilanteita, joita koulussa kohdataan.

Toimintamallissa olisi hyvä määritellä ensinnäkin se, mitä tässä toimintamallissa tarkoitetaan kiusaamisella, eli mikä on sellaista toimintaa jota malli koskee. Toiseksi, toimintamallissa on hyvä tuoda esiin mitä eri osapuolten tulee tehdä saadessaan tietää kiusaamisesta: Kehen tulee ottaa yhteyttä, miten toimia?

Kolmanneksi, toimintamallissa olisi hyvä määritellä konkreettisesti mitä tämän jälkeen tapahtuu, eli kenellä on vastuu kiusaamistapauksen selvittelystä, millä keinoin selvittely tapahtuu, mitkä ovat ne toimenpiteet joihin ryhdytään. Monissa kouluissa on hyviä kokemuksia nk. Farsta-mallin (Ljungström, 1999) mukaisesta selkeästä vastuunjaosta. Tässä mallissa kouluun nimetään erillinen "kiusaamistyöryhmä" jonka tehtävänä on puuttua kiusaamistapauksiin. Tällöin siis luokanopettaja ei selvittele kiusaamistapauksia, vaan tähän tarkoitukseen asiantuntemusta hankkinut tiimi, joka voi olla esim. oppilashuoltotyöryhmän osa tai kokonaan siitä erillinen työryhmä.

Kiusaamistapauksiin puuttumisen lisäksi olisi erityisen tärkeää tuoda esiin, miten seuranta hoidetaan. Toimintamalliin voidaan sisällyttää myös ohjeita siitä, miten toimitaan jos puuttuminen, esimerkiksi kiusaajan kanssa käyty vakava keskustelu ei tehonnut eli kiusaaminen jatkuu edelleen.

Paitsi varsinaiseen akuuttiin kiusaamistapaukseen puuttumisen varalle, toimintamallin olisi hyvä antaa eväitä myös kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön (esimerkiksi: kaikkien kouluun tulevien uusien vuosiluokkien kanssa käsitellään koulukiusaamista kahden oppitunnin ajan ja muotoillaan luokan kiusaamisen vastaiset säännöt). Samoin malliin kannattaa kirjata, miten kiusaamistapausten ilmitulemistä koulussa edistetään, miten esimerkiksi kiusaamisesta kertominen tehdään oppi-

laille helpommaksi - useinhan kiusatut eivät kerro tilanteesta kenellekään eikä asiaan siksi päästä puuttumaan.

Toimintamallin kehittäminen on parhaimmillaan prosessi, jonka aikana koulun aikuiset (toki oppilaitakin voidaan kehittämisprosessin aikana kuulla!) hankkivat tietoa kiusaamisesta, pohtivat ja valitsevat näistä juuri omalle koululle sopivia puuttumisen tapoja ja kaiken tämän kautta sitoutuvat kiusaamisen vastaiseen työhön. Toimintamalli kannattaa lähettää lasten mukana koteihin vanhempien nähtäväksi.

Kiusaamisen vastainen toimintamalli on koulutason toimenpide kiusaamisen vähentämiseksi siinä mielessä, että se on yhteisesti mietitty ja kehitelty tapa toimia, johon on myös yhteisesti sitouduttu: se koskee koko koulua. Toimintamalli sisältää sitten hyvinkin monenlaisia keinoja puuttua kiusaamiseen niin koulun, luokan kuin yksittäisten oppilaitten tasolla. Seuraavassa tuon esiin esimerkkejä siitä, millaisia toimenpiteitä koulun toimintamalli voi koululuokan ja yksittäisten oppilaitten tasolla sisältää.

Luokan taso

Kiusaamiseen puuttuminen *koululuokan tasolla* on keskeisin elementti ehdottamassani interventio-ohjelmassa. Kiusaaminen on, toisin kuin moni muu aggressiivisuuden ilmentymä, nimenomaan ryhmäaggressiota. Tämä ei tarkoita vain sitä, että kiusaajia aina olisi iso joukko vaan sitä, että ryhmän (kouluokan) jäsenet ovat eri tavoin mukana kiusaamisessa, usein myötävaikuttamassa sen jatkumiseen. Osa oppilaista esimerkiksi kerääntyy ympärille seuraamaan kiusaamistilanteita, jotkut naureskelevat, toiset seuraavat kiusaamista sivusta osoittamatta millään lailla, etteivät hyväksy sitä (ks. Salmivalli, 1998).

Merkittävä osa oppilaista siis toimii kiusaamistilanteissa tavoilla, jotka myötävaikuttavat kiusaamisen jatkumiseen (esimerkiksi nk. kiusaajan apureina tai kannustajina) siitäkin huolimatta, että heidän asenteensa ovat usein kiusaamisen vastaisia. Asenteiden lisäksi lasten toimintaa selittävätkin kiusaamiseen liittyvät ryhmänormit, yhteisesti jaetut käsitykset siitä mikä luokassa on ei-toivottua, mikä suotavaa tai jopa toivottua käyttäytymistä. Tutkimuksemme (Salmivalli & Voeten, 2002) osoitti, että yllättävän monet lapset kokevat kiusaamiseen mukaan menemisen suotavana tai omaa asemaa pönkittäväenä käyttäytymisenä, kun taas kiusatun kanssa "kaveeraamisen", ylipäätään sen että on tätä kohtaan ystävällinen, koetaan aiheuttavan itselle hankaluuksia.

Luokkatason työskentely lähtee siitä, että oppilaitten kanssa keskustellaan kiusaamisesta. Keskustelujen tulisi sisältää ensinnäkin tietoa kiusaamisesta, sen eri muodoista, ja sen seurauksista. Erityisesti oppilaille tulisi kertoa kiusaamiseen liittyvistä ryhmämekanismeista ja -rooleista, siitä, miten helposti lapset tulevat menneeksi mukaan kiusaamiseen ja edesauttaneeksi sen jatkumista, vaikka oikeasti eivät edes hyväksy kiusaamista. Oppilaat tulisikin saada pohtimaan omaa osuuttaan tilanteissa, joissa jotakuta kiusataan. Tästä voi syntyä esimerkiksi oivalus siitä, että "minäkin olen nauranut mukana, kun Maijaa kiusataan, vaikka toivoisin että häntä ei kiusataisi". Kolmanneksi, oppilaiden kanssa tulisi miettiä

vaihtoehtoisia, rakentavia tapoja toimia kiusaamistilanteissa, ja mahdollisesti muokata näitä toimintatapoja luokan kiusaamisen vastaisiksi säännöiksi. Sääntöjä laadittaessa on hyvä muistaa, että sääntöjen on hyvä koskea myös kiusaamista sivusta seuraavien oppilaitten toimintaa (esimerkiksi: kun näet kiusaamista, osoita ettet hyväksy sitä, tai: kerro kiusaamisesta opettajalle, tai: yritä rohkaista syrjään jätettyjä ja ottaa heitä mukaan leikkiin), ei siis ainoastaan varsinaista kiusaamiskäyttäytymistä ("toisia ei saa kiusata").

Taulukossa 1 näkyvät kiusaamisen vastaisen työn keskeiset tavoitteet ja niiden toteutumisesta toivottavasti seuraavat "oivallukset".

TAULUKKO 1. Kiusaamisen vastaisen toiminnan tavoitteet koululuokan tasolla

<p><i>Tavoite 1. Tietoisuuden lisääminen kiusaamisesta ja sen mekanismeista ryhmässä</i> → "Se, miten kohtelemme Maijaa, on kiusaamista"</p> <p><i>Tavoite 2. Oman toiminnan tarkkailu</i> → "Minäkin olen nauranut mukana, vaikka en pidä kiusaamisesta"</p> <p><i>Tavoite 3. Uusien toimintatapojen pohtiminen ja niihin sitoutuminen</i> → "Tästä lähtien kun näemme kiusaamista, me/minä....."</p> <p>→ <i>Lopullinen tavoite:</i> Roolit luokassa uusiksi eli kannustajien, apurien ja hiljais- ten hyväksyjien tilalle yhä enemmän kiusatun puolustajia → kiusaamisen loppu- minen</p>
--

Luokassa yhteisesti käytyjen keskustelujen lisäksi edellä kuvattuja asioita voidaan työstää esimerkiksi eläytymis- ja rooliharjoituksin, kirjallisuuden, tai erilaisten valmiiden tai itse tuotettujen materiaalien avulla (ks. Salmivalli, 2003).

Yksilötaso

Yksilötasolla kiusaamiseen puuttuminen merkitsee vakavia keskusteluja kiusaamiseen osallistuneitten oppilaitten sekä kiusatun lapsen kanssa. Yksi esimerkki tällaisesta keskustelusta on nk. Pikasin malli (Pikas, 1987), johon itse asiassa kuuluu kaksi erityyppistä keskustelumenetelmää, *suggestiivisen käskyn menetelmä* ja *yhteisen huolen menetelmä*. Näissä malleissa kiusaamiseen osallistuneiden lasten kanssa yksitellen käytyjä keskusteluja seuraavat seurantakeskustelut (edelleen kahden kesken kunkin oppilaan kanssa), ja tämän jälkeen vielä koko ryhmän kanssa yhteisesti. Viimeisessä vaiheessa (kiusaamisen jo loputtua) kokoonnutaan vielä kerran yhteen porukalla, jossa on entisten kiusaajien lisäksi mukana myös lapsi, jota kiusattiin.

Suggestiivisen käskyn menetelmä perustuu aikuisen auktoriteettiin. Keskeinen viesti on, että aikuinen tietää kiusaamisesta ja vaatii, että siitä tulee loppu. Yhteisen huolen menetelmässä pyritään pikemminkin yhteiseen tunnekokemukseen, huoleen kiusatun tilanteesta. Se, kumpaa menetelmää Pikas suosittelee sovellettavaksi, riippuu mm. oppilaitten iästä sekä siitä onko kyseessä yhden vai useamman kiusaajan harjoittama aggressiivinen käyttäytyminen.

Menetelmistä on raportoitu varsin rohkaisevia tuloksia. Ne tunnetaan kuitenkin yleensä melko ylimalkaisesti, jos ollenkaan. Pikasin malliin ja sen taustalla olevaan näkemykseen kiusaamisesta kannattaa perehtyä ennen suggestiivisen käskyn menetelmän tai yhteisen huolen menetelmän käyttöönottoa. Vaikka Pikasin malli tunnetaan melko yksilökeskeisenä kiusaamiseen puuttumisena, on kiusaamisessa Pikasin mukaan kysymys nimenomaan ryhmäväkivallasta, jossa lapset keskinäisessä vuorovaikutuksessaan vahvistavat toistensa aggressiivista käyttäytymistä.

Seurantakeskustelut ovat keskeinen osa yksilötason työskentelyä. Tämä tarkoittaa, että vakavan keskustelun yhteydessä samalla sovitaan uudesta tapaamisesta esimerkiksi viikon kuluttua. Tässä uudessa tapaamisessa tarkistetaan että tilanne todella on muuttunut. Opettaja saattaa tuntea houkutusta jättää seuranta kokonaan väliin, kun tilanne jo näyttää helpottuneen, tai hän tyytyy tarkkailemaan tilannetta. Seurantakeskustelulla on kuitenkin monta tehtävää. Kun sellainen on sovittu, kiusaaja ei oleta pääsevänsä pätkähästä pelkällä puhuttelulla, vaan tietää että tilannetta seurataan ihan oikeasti ja asiaan palataan vielä hänen kanssaan. Kiusatun lapsen oloa puolestaan helpottaa tieto siitä, että tilanne todella on seurannassa. Seurantakeskustelun järjestäminen viestii muutenkin, että asiaan suhtaudutaan vakavasti: kysymyksessä ei ole vain yhteen kertaan jäävä muodollinen puhuttelu, vaan kiusaamiseen ollaan puuttumassa tosissaan.

Mainitsemani Pikasin malli on siis vain yksi mahdollinen yksilökeskustelumenetelmä. Se on tutustumisen arvoinen, mutta osana koulun toimintamallia voidaan kehittää erilaisia tapoja puuttua kiusaamiseen yksilötasolla. Tärkeää on, että on yhteisesti ja riittävän konkreettisesti tasolla sovittu miten puututaan kun kiusaamistapaus tulee ilmi, ja että systemaattiset seurantakeskustelut ovat osa tätä puuttumista.

Toimiiko tämä kaikki käytännössä?

Turun yliopistossa käynnistyi syksyllä 1999 hanke, jossa tutkittiin kiusaamisen vastaisten toimien vaikuttavuutta 48:ssa koululuokassa Helsingissä ja Turun seudulla (Turun lisäksi Kaarinassa, Maskussa, Naantalissa). Nämä koulut olivat peruskoulun neljänsiä, viidensii ja kuudensii luokkia 16:sta koulusta niin, että jokaisesta mukana olevasta koulusta hankkeeseen osallistui yksi neljäs, yksi viides, ja yksi kuudes luokka opettajineen.

Interventio-ohjelma perustui opettajien koulutukseen, joka toteutettiin neljänä koulutuspäivänä yhden kouluvuoden aikana. Koulutuksessa opettajat saivat palautetta oman luokkansa tilanteesta, tietoa kiusaamisesta ja sen mekanismeista luokkaryhmässä sekä erilaisista vaihtoehtoisista menetelmistä puuttua kiusaamiseen koulu-, luokka- ja yksilötasolla. Pääpiirteissään ohjelman keskeiset elementit olivat siis juuri edellä esiteltyjä.

Tutkimme erikseen sitä, miten hyvin interventio-ohjelma todella kouluissa toteutui: opettajia pyydettiin raportoimaan kaikkiaan neljä kertaa vuoden aikana niistä konkreettisista toimenpiteistä joita he olivat tehneet kiusaamisen vähentämiseksi. Näin saatoimme tutkia myös intervention toteutumisen astetta ja sen vaikutusta

tuloksiin: vähenikö kiusaaminen erityisesti niissä kouluissa, joissa interventioon oli satsattu enemmän?

Keskeisin intervention tuloksellisuuden arvioinnissa käytetty tutkimusasetelma oli taulukon 2 havainnollistama kohortti-pitkittäistutkimusasetelma. Aineistoa oli kolmesta eri ikäkohortista, ja käytimme esimerkiksi kohortin 2 alkumittausaineistoa (joka siis oli kerätty syksyllä 1999) perustasona, johon vertasimme syksyllä 2000 kerättyä kohortin 1 loppumittausaineistoa. Vastaavasti kohortin 3 alkumittausaineisto toimi vertailukohtana kohortin 2 loppumittausarvoille. Toisin sanoen vertasimme keskenään aina samanikäisiä lapsia, jotka olivat täsmälleen samoista kouluista ja joista toiset olivat olleet intervention kohteena 12 kuukautta, toiset eivät vielä ollenkaan.

TAULUKKO 2. Kohorttivertailuissa käytetty tutkimusasetelma.

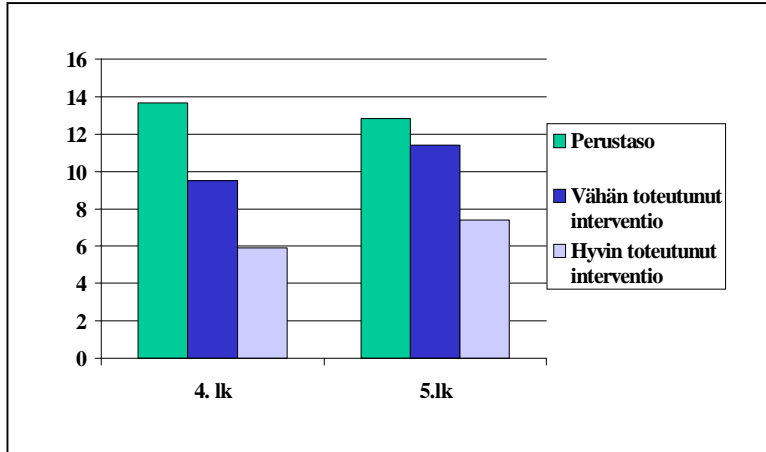
Kohortti	Lokakuu 1999	→ interventio	→ Lokakuu 2000
1	4. lk		5. lk
2	5. lk	←	6. lk
3	6. lk	←	ei saatavissa

Teimme myös toisenlaista vertailua: Tarkastelimme aineistoa pitkittäisaineistona eli vertasimme samojen lasten alku- ja loppumittausarvoja 'ennen' (1999) ja 'jälkeen' (2000) intervention. Kolmanneksi, meillä oli suppea kontrolliaineisto 24:stä satunnaisesti valitusta koululuokasta (suppea siksi, että näistä luokista olimme keränneet aineistoa vain muutaman perusmuuttujan osalta). Myös tämän aineiston avulla saatoimme tarkistella saamiemme tulosten luotettavuutta.

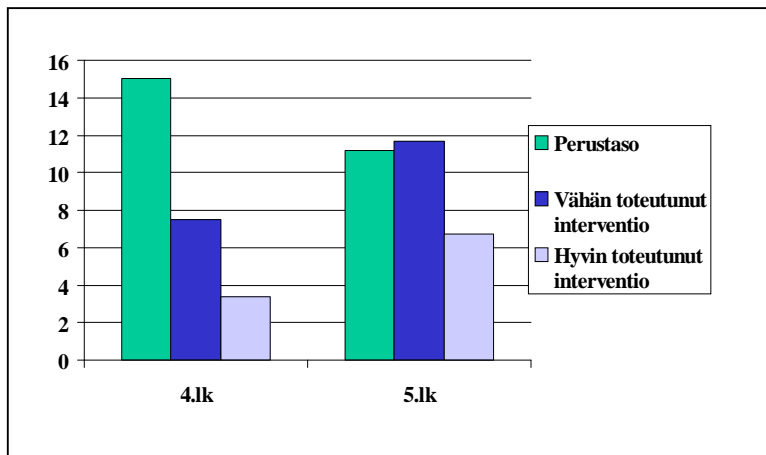
Tulokset olivat monelta osin varsin myönteisiä. Sekä *kiusatuksi joutumisen kokemukset* että *toisten kiusaaminen* saatiin interventio-ohjelman avulla huomattavasti vähenemään. Myös oppilaitten kiusaamista koskevissa *asenteissa*, heidän kokemuksissaan *vaikutusmahdollisuuksissa* (siinä, missä määrin oppilaat kokivat itsellään olevan mahdollisuus vaikuttaa oman luokan kiusaamistilanteeseen), ja kiusaamisesta koskevissa *ryhmänormeissa* tapahtui muutoksia toivottuun suuntaan. Lisäksi *kiusaamista sivusta seuraavien oppilaitten toiminta muuttui* niin, että kiusaajan kannustamista esiintyi intervention jälkeen vähemmän (erityisesti neljäsluokkalaisilla) ja kiusatun puolelle asetettiin entistä herkemmin (erityisesti viidesluokkalaiset). Tämä olikin ollut yksi keskeinen tavoite: vaikuttaa ei vain kiusaajiin tai kiusattuihin, vaan kaikkien rooleihin, ja tätä kautta saada kiusaaminen vähenemään ja kiusatun tilanne helpottumaan.

Jaoin hankkeeseen osallistuneet koulut opettajien raporttien perusteella kahteen ryhmään: kouluihin, joissa interventio oli toteutunut hyvin ja kouluihin, joissa kiusaamisen vastaisia toimia oli toteutettu vain vähän. Kaikki edellä kuvatut intervention vaikutukset olivat erityisen voimakkaita niissä kouluissa, joissa interventioon todella oli satsattu. Joidenkin tutkittujen asioiden kohdalla intervention vaikutus näkyi *ainoastaan* näissä kouluissa.

Kuvioissa 1a ja 1b on esimerkinomaisesti esitetty intervention vaikutuksia kahteen keskeiseen muuttujaan, kiusatuksi joutumiseen ja toisten kiusaamiseen, edellä kuvattujen kohorttivertailujen valossa. Kummassakin kuviossa näkyvät kiusatuksi joutuvien ja toisia kiusaavien lasten osuudet 1) 'perustasolla' (=ei interventiota), 2) kouluissa joissa interventio-ohjelma oli toteutunut jossain määrin ja 3) kouluissa, joissa interventio-ohjelmaan oli satsattu paljon.

KUVIO 1a. Kiusattujen lasten osuus (%) (Salmivalli 2003)

KUVIO 1b. Toisia kiusaavien lasten osuus (%) (Salmivalli 2003)

Kuvioista 1a ja 1b nähdään, että sekä kiusatuksi joutuvia että toisia kiusaavia lapsia oli interventiota toteuttaneissa kouluissa vähemmän kuin perustasolla. Toinen tärkeä huomio on, että kiusattuja ja kiusaajia oli kaikkein vähiten kouluissa, joissa interventio oli toteutunut hyvin. Kolmanneksi, intervention vaikutukset näyttävät olemaan suuremmat neljänsillä kuin viidensillä luokilla. Sama kuvio toistui lähes kaikkien tutkittujen muuttujien kohdalla; interventioefekti oli olemassa, mutta yleensä se oli voimakkaampi neljänsillä luokilla ja erityisesti kouluissa, joissa interventio oli toteutunut hyvin.

Pitkittäisaineiston tarkastelu tuki kohorttivertailuissa saatuja tuloksia. Kouluissa, joissa interventio oli toteutunut hyvin, kiusattujen määrä väheni 12 kuukauden aikana noin 70%:lla alkutilanteesta (21.7%:sta 6.7%:iin) - huomattavasti enemmän kuin satunnaisesti valituissa kontrollikouluissa - kun se interventiota vähän toteuttaneissa kouluissa väheni vain noin kolmanneksen alkutilanteesta. Vaikutukset olivat jälleen selkeimpiä neljänsillä luokilla.

Intervention toteutuminen eri kouluissa vaihteli paljon, ja jäi valitettavan usein hyvin vähäiseksi. Tämä olikin hienoinen pettymys. Monessa hankkeeseen osallistuneessa koulussa interventio ei loppujen lopuksi ollut toteutunut läheskään siinä määrin kuin olisimme toivoneet. Myös muissa, kansainvälisissä interventiohankkeissa, joissa intervention toteutumista on jollain lailla mitattu, on todettu sama asia. Kysymys ei siis ehkä olekaan siitä, etteikö tehokkaita keinoja olisi olemassa, vaan siitä, miten ne saadaan kouluissa käyttöön.

Esimerkki onnistuneesta kiusaamisen vähentämisestä

Käsittelimme Terve itsetunto -projektiin kuuluneessa koulutuksessa opettajien itsensä tuomia tapausesimerkkejä toisaalta erityisen hankalista kiusaamistapauksista, toisaalta toimenpiteistä, joilla kiusaaminen oli onnistuttu lopettamaan. Seuraavassa on yksi esimerkki onnistuneesta kiusaamisen katkaisemisesta. Siinä näkyy käytännön esimerkkejä siitä, millaisia muotoja kiusaamisen vastaiset toimenpiteet yksilö-, luokka- ja koulutasolla voivat saada. Tapauskertomus julkaistaan tässä kyseisen opettajan luvalla. Kertomuksessa esiintyvien lasten nimet on muutettu.

Kerron lyhyesti kiusaamiskierteestä selvinneestä kaverista, jota nimitän tässä Heikiksi. Kun Heikki lähes kolme vuotta sitten tuli eppuluokalle, hänellä oli jo tuliaisinaan esikoulussa hankittu kiusaajan/pahan pojan leima otsassaan. Viime kevään kiusaamiskyselyssä paljastui, että poika oli kiusaaja, mutta myös KIUSATTU.

Heikillä oli hyvin lyhyt pinna, hän sai kiukkukohtauksia usein myös oppituntien aikana. Riitelyä ja välien selvittelyä esiintyi "eppuluokan" sekä "toppuluokan" syksyn aikana. Varsinainen kiusaamisjakso alkoi loppuvuodesta. Kiusaaminen ilmeni rahan kiristämisenä, uhkailuna, takaa-ajamisena ja leikeistä eristämisenä. Lisäksi haukkumista ja kielimistä ilmeni molemmin puolin.

Kiusaajana toimi pääasiassa Kalle (isokokoinen, oppimisvaikeuksista kärsivä, mutta sosiaalisesti melko taitava poika). Kallella oli yksi pääapuri ja lisäksi 2-4 muuta apuria, jotka olivat mukana satunnaisemmin.

Koska kiusaajia oli luokassani melko monta, kohdistin seuraavat kiusaamisen vastaiset toimenpiteet osittain koko luokkaan:

- *kahdenkeskinen keskustelu kiusatun sekä jokaisen kiusaajan kanssa (ope-kiusattu, ope-kiusaaja1 jne.)*
- *keskustelun jälkeen kiusaajat kirjoittivat anteeksipyyntökirjeen kiusatulle ja seuraavana päivänä "riita" sovittiin*
- *kiusaamiskeskustelut ryhmätunneilla; kerroin kiusaamisen sekä kiusaajalle että kiusatulle aiheuttamista fyysisistä ja psyykkisistä vaurioista*
- *monenlaisten kiusaamistapausten käsittelyä luokassa draaman keinoin*
- *laadimme luokkaan omat kiusaamisenvastaiset säännöt yhdessä oppilaiden kanssa*
- *järjestimme vanhemmille kiusaamisenvastaisen 3.-4. luokkien yhteisen vanhempainilta / INFO-tilaisuuden (C. Salmivallin kalvojen pohjalta + tietoa oman koulun kiusaamiskyselyn tuloksista)*
- *keskustelu kiusaajan vanhempien kanssa*
- *kiusatun oppilaan sosiaalisuuden kehittymisen ja itsetunnon tukeminen, järjestämällä erilaisia em. asioiden harjoittelutilanteita ja antamalla positiivista palautetta sanallisesti, reissuvihkon välityksellä ja tarrojen joskus myös kek-sinkin muodossa*

Heikin tilanteen korjaantumiseen lienee osaltaan vaikuttanut myös ystävyysuhde luokkaamme uutena oppilaana tulleen pojan kanssa ja toisen oppilaani sekä hänen perheensä ymmärtävä, lasten ystävyyttä tukeva toiminta. Heikkihän oli aikaisemmin melko yksinäinen eikä pystynyt/halunnut työskennellä juuri kenenkään luokkamme oppilaan kanssa.

Toivon, että kehitys jatkuu edelleen hyvään suuntaan.

Lopuksi

Kiusaamisen vähentämiseen tähtäävän työn todelliset haasteet eivät ehkä niinkään liity uusien, tehokkaampien interventiokeinojen löytämiseen. Kiusaamisilmiöstä tiedetään jo melko paljon ja tämän tiedon pohjalta on kehitetty tuloksellisia keinoja kiusaamisen vähentämiseksi. Ongelma on, miten saada nämä keinot ja mallit käyttöön koulun arkipäivässä? Mistä löytyy opettajille kiinnostusta ja halua ottaa ne omakseen ja todella toteuttaa niitä omassa työssään? Miten voidaan turvata opettajille riittävät resurssit, mahdollisuudet kiusaamisen vastaiseen työhön? Käsitteäkseni nämä ovat jatkossa kaikkein tärkeimpiä kysymyksiä, kun mietitään kiusaamisen vähentämisen mahdollisuuksia.

Kirjallisuutta

- Hamarus, P. (1998). *Älä kiusaa mua! Miten tunnistan ja estän koulukiusaamisen*. Länsi-Suomen lääninhallituksen julkaisuja.
- Ljungström, K. (1999). *Mobbaus koulussa. Käsikirja mobbauksesta ja sen selvittämisestä Farsta-menetelmällä*. Kauniainen: Jessica Lerche F:a.
- Olweus, D. (1992). *Kiusaaminen koulussa*. Helsinki:Otava.
- Pikas, A. (1987). *Irti kouluväkivallasta*. Espoo: Weilin & Göös.
- Salmivalli, C. (1998). *Koulukiusaaminen ryhmäilmionä*. Tampere: Gaudeamus.
- Salmivalli, C. (1998). *Koulukiusaaminen*. Kalvosarjat peruskoulun ala- ja yläasteelle sekä oppilashuoltohenkilöstölle. Sisältää Kasvattajan käsikirjan ja ehdotuksia keskustelun / työskentelyn pohjaksi. Helsinki: Edita.
- Salmivalli, C. (2003). *Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja*. Opetus 2000-sarja. Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITE 1

10.3.1999

TERVE ITSETUNTO –PROJEKTI

Opetusministeriö asetti 17.6.1997 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää, miten oppilaan tervettä itsetuntoa ja kouluviihtyvyyttä voidaan lisätä opetussuunnitelmallisilla, opetusmenetelmällisillä sekä opettajankoulutuksellisin keinoin. Työryhmän tehtävänä oli myös tehdä ehdotus mahdollisesta minäkuvan parantamiseen liittyvästä määräaikaista projektista. Työryhmä luovutti muistionsa 29:1997 Terveen itsetunnon ja elämänhallinnan edistäminen peruskoulussa opetusministeriölle 25.11.1997.

Opetushallitus käynnisti syksyllä 1998 Terve itsetunto –projektin vuosille 1998 – 2001. Projektissa keskitytään syrjäytymisen ehkäisyyn ja oppilaiden itsetuntoa tukevien toimintakäytäntöjen kehittämiseen ja levittämiseen peruskouluissa.

Projektin tavoitteena on

- kehittää opetusmenetelmiä ja keinoja oppilaiden arkiselviytymiseen, sosiaalisten taitojen ja oppimaan oppimisen edistämiseksi,
- tukea opettajien ja vanhempien opetus- ja kasvatustyötä yhteistyössä sidosryhmien kanssa,
- kehittää oppilashuoltoa ja eri viranomaisten ja järjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä oppilaiden fyysisen ja psykososiaalisen oireilun ja pahoinvoinnin vähentämiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi,
- kehittää toimintamalleja oppilaiden itsetunnon ja positiivisten minäkäsitysten ja psykososiaalisen kehityksen tukemiseksi,
- kehittää toimintatapoja koulujen työrauhan ylläpitämiseen, kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja ongelmien, erityisesti masennuksen, varhaiseen tunnistamiseen ja niihin puuttumiseen
- kehittää koulujen toimintakulttuuria opetus- ja kasvatustyön tukijärjestelmänä.

TERVE ITSETUNTO -PROJEKTI toimii Opetushallituksen yleissivistävän koulutuksen linjan ylläpitäjä Aslak Lindströmin alaisuudessa. Opetuksen tukipalvelut –yksikkö on perustanut työryhmän, joka työskentelee yhdessä koko projektin ajan.

OPETUSHALLITUKSEN YHTEYSHENKILÖT

Koordinoija: Ylitarkastaja Heidi Peltonen, Opetushallitus, PL 380, 00531 HELSINKI
 puh. 09-7747 7271, fax 09-7747 7838, e-mail heidi.peltonen@oph.fi

Ylitarkastaja Pirkko Holopainen, Opetushallitus, PL 380, 00531 HELSINKI
 puh. 09-7747 7266, fax 09-7747 7838, e-mail pirkko.holopainen@oph.fi

Ylitarkastaja Liisa Meriläinen, Opetushallitus, PL 380, 00531 HELSINKI
 puh. 09-7747 7272, fax 09-7747 7838, e-mail liisa.merilainen@oph.fi

Ylitarkastaja Barbro Högström, Opetushallitus, PL 380, 00531 HELSINKI
 puh. 09-7747 7313, fax 09-7747 7117, e-mail barbro.hogstrom@oph.fi,
 (erityisesti ruotsinkieliset osallistujat).

Osastosihteeri Tarja Olsén, Opetushallitus, PL 380, 00531 HELSINKI
 puh. 09-7747 7291, fax 09-7747 7838, e-mail tarja.olsen@oph.fi

Osastosihteeri Kaija Seppänen, Opetushallitus, PL 380, 00531 HELSINKI
 Puh, 09-7747 7835, fax 09-7747 7838, e-mail kaija.seppanen@oph.fi

TERVE ITSETUNTO -PROJEKTIN SEURANTARYHMÄ

Ylijohtaja Aslak Lindström, Opetushallitus, PL 380, 00531 HELSINKI
 puheenjohtaja

Ylitarkastaja Heidi Peltonen, Opetushallitus, PL 380, 00531 HELSINKI
 sihteeri

Kouluasiainsihteeri Markku Holma, Kirkon kasvatusasiain keskus
 PL 185, 00161 HELSINKI

Ordförande Dan Johansson, Järnvägsmannagatan 6,
 00520 HELSINGFORS

Nuorisotyönjohtaja Pirjo Lampinen, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
 Ruusulankatu 10, 00260 HELSINKI

Toiminnanjohtaja Anja Lehtijärvi, Suomen Vanhempain liitto ry
 Mariankatu 28 B 5, 00170 HELSINKI

Ylitarkastaja Marja-Liisa Niemi, Opetusministeriö, yliopistoyksikkö
 PL 293, 00171 HELSINKI

Ylitarkastaja Tuulikki Nurmi, Sosiaali- ja terveysministeriö/EHO
 PL 197, 00531 HELSINKI

Sosiaalijohtaja Heikki Rautiainen, Suomen Mielenterveysseura
 Euran kunta, PL 22, 27511 EURA

Asiamies Riitta Sarras, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
Rautatieläisenkatu 6, 00520 HELSINKI

Kehittämispäällikkö Maila Upanne, STAKES, PL 220, 00531 HELSINKI

Toiminnanjohtaja Vuokko Valkamo, Kerhokeskus - koulutyön tuki
Mariankatu 15 A, 00170 HELSINKI

PROJEKTIIN VALITUT KUNNAT JA KOULUT

Opetushallitus on valinnut Terve itsetunto –projektiin hakemusten perusteella seuraavat kunnat ja normaalikoulut.

Kunnat

Helsingin kaupunki
Hämeenlinnan kaupunki
Kajaanin kaupunki
Korsholm kommun
Kuopion kaupunki
Laukaan kunta
Liperin kunta
Porin kaupunki
Suomussalmen kunta
Tampereen kaupunki
Tervolan kunta
Åbo stad

Normaalikoulut

Hämeenlinna
Jyväskylä
Kajaani
Rauma
Savonlinna
Turku

LIITE 2

TERVE ITSETUNTO -PROJEKTI 1998 - 2001**Loppukartoitus****Taustatietoja**

1. Koulun nimi

Alakoulu (1-6)

Yläkoulu (7-9)

Lukio

2. Koulun oppilasmäärä

3. Koulun opettajamäärä

4. Koulun oppilashuoltohenkilöstöön kuuluu.....

.....

.....

5. Koulunne yhdyshenkilöt hankkeen aikana.....

.....

.....

.....

Rastita annetuille viivoille kouluanne ja toimintaanne kuvaavat vaihtoehdot.

6. Miten koulussanne on sitouduttu hankkeeseen?

	Opettajat/Muu henkilökunta	Oppilaat	Vanhemmat
Erittäin hyvin
Hyvin
Keskinkertaisesti
Välttävästi
Huonosti

7. Onko koulunne nykyiseen opetussuunnitelmaan tullut muutoksia Terve itsetunto -projektiin liittyen?

a) Kasvatus- ja opetustyön päämäärän osalta

Kyllä Ei

b) Aihekokonaisuuksien ja oppiaineiden osalta

Kyllä Ei

c) Oppilasarvioinnin osalta

Kyllä Ei

8. Ovatko koulunne työtavat muuttuneet projektin aikana

Erittäin paljon

Paljon

Jonkin verran

Ei lainkaan

Mikäli ovat muuttuneet kuvaile lyhyesti.....

.....

.....

9. Onko koulunne toimintakulttuuriin tullut mielestänne muutoksia projektin aikana?

Erittäin paljon

Paljon

Jonkin verran

Ei lainkaan

Mikäli on, kuvaile lyhyesti.....

.....

10. Onko koulussanne toimintamalli koulukiusaamistilanteita varten?

Kyllä Ei

Tekeillä

11. Onko koulussanne laadittu kriisitoimintamalli?

Kyllä Ei

Tekeillä

12. Onko yhteistyö vanhempien kanssa lisääntynyt hankkeen aikana?

Erittäin paljon

Paljon

Jonkin verran

Ei lainkaan

13. Onko koulunne oppilashuoltoryhmän toiminta mielestänne muuttunut hankkeen aikana?

Erittäin paljon

Paljon

Jonkin verran
Ei lainkaan

14. Onko yhteistyö muiden koulujen kanssa lisääntynyt hankkeen aikana?

Kyllä Ei

15. Onko koulunne yhteistyö laajemman tukiverkoston kanssa lisääntynyt hankkeen aikana?

Kyllä Ei

16. Miten mielestänne onnistuitte Terve itsetunto -projektille asettamienne tavoitteiden saavuttamisessa?

Erittäin hyvin
Hyvin
Keskinkertaisesti
Välttävästi
Heikosti

17. Kehittikö projekti koulun toiminnan itsearviointia?

Erittäin paljon
Paljon
Jonkin verran
Ei lainkaan

18. Mitä suunnitelmia teillä on projektin jatkamisen suhteen sen nyt päättyessä?

.....
.....

19. Muita kommentteja projektiin liittyen.

.....
.....

Seuraavat kysymykset lisäksi kuntien yhdyshenkilöille:

20. Millaista projektiin liittyvää toimintaa kunnassanne on ollut koulujen/sekä sidosryhmien yhteishankkeina?

.....
.....

21. Millaista palautetta hanke on saanut ja miten se on näkynyt kunnassanne?

.....
.....
.....

22. Mikä oli parasta hankkeessa?

.....

Kooste itsearviointiraporteista**TERVE ITSETUNTO -PROJEKTI / Itsearviointi*****Koonti toimintatavoista ja kehittämismalleista 17.1.02 mennessä palautetuista lomakkeista***

(Koulutuksesta erillinen selvitys)

Projektikoulut	Toimintatavat / Kehittämismallit
<p>HELSINKI</p> <p>Puistolalan ala-aste</p> <p>Puistolalan yläaste</p> <p>Myllypuron ala-aste</p> <p>Myllypuron yläaste</p>	<p>Kaupungin koulutoimi on tukenut hanketta kiittävästi. Teemana projekti liittyi selkeästi kaupungin painopistealueisiin, erityisesti syrjäytymisen ehkäisyyn.</p> <p>Järjestetty yhteistä koulutusta ja kuntatapaamisia.</p> <p><i>Sosiaalipedagoginen yhteistyökokeilu</i> kaikissa Helsingin projektikouluissa. Helsingin AMK:n sosiaalialan opiskelijat suorittivat harjoittelujakson (5-20 ov) näissä kouluissa projektin tavoitteiden mukaisesti.</p> <p><i>Toiminta monipuolista näissä neljässä koulussa:</i> kummiluokka- ja tuokioppilastoiminta, välituntitoiminnan aktivoiminen, oppilaiden häiritsevän käytöksen katkaiseminen tuntien aikana (Parkkis- ym toiminta), iltapäiväkerho- ja muu kerhotoiminta, syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja maahanmuuttajalasten tuki ja ohjaus (Myllypuron ala- ja yläasteilla 25-29%:illa oppilaista maahanmuuttajatausta), läksytuki, toimintamallit kiusaamisen ehkäisyyn, yhteistyö vanhempien kanssa, ala- ja yläasteiden yhteistyö, alueellinen yhteistyö, moniammatillinen yhteistyö oppilashuollossa ym.</p> <p>Lisäksi opiskelijat tehneet 17 harjoitteluun liittyvää opinnäytetyötä.</p>
<p>HÄMEENLINNA</p> <p>Ruununmyllyn ala-aste</p>	<p>Projektin alussa ja lopussa yhteinen tilaisuus sekä koulutus.</p> <p>Projektikoulut toimineet itsenäisesti, toteutus jäi koulukohtaisen suunnittelun varaan. Kaivattiin enemmän kuntatason ohjausta.</p> <p>Toimintatavat ja kehittäminen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tiivistetty yhteistyötä vanhempainyhdistysten kanssa. - Kummitoiminnan uudelleenorganisointi, iltapäivätoiminnan kehittäminen. - Säännölliset oppilashuoltotyöryhmän palaverit, tiiviimpi yhteistyö sosiaaliviranomaisiin, koulupsykologisiin ym., kriisitoimintaohjeen ja kiusaamista ehkäisevän ohjeistuksen luominen. - Oppilastoimikunnan aloittaminen, aloitelaatikko joka luokassa, minä-vihkon aloittaminen joka luokalla. Jokaisella luokalla tehty sosiometrinen tutkimus. Vuotuinen harrasteviikko.

Hämeenlinnan yhteiskoulu, ala- ja yläaste	<p>Projekti käynnistyi nelikenttäkyselyllä, jossa kartoitettiin koulun vahvuudet ja heikkoudet, mahdollisuudet ja uhkatekijät.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Luotu yhteiset pelisäännöt koko koululle. - Osallistumista päätöksentekoon harjoitellaan oppilaskuntatyössä, myös alaluokilla. - Kummitoimintaa sekä tukioppilastoimintaa. - Toimintakulttuuria on pyritty uudistamaan organisoimalla opettajat toimimaan tiimeissä. Toimintakulttuuria tarkastellaan myös tutkimuksen avulla. - Kehitetty oppilashuoltoryhmän toimintaa, laadittu kriisisuunnitelma koko koululle. - Päiväkotien kanssa tehty tiiviimpää yhteistyötä.
Hämeenlinnan yhteiskoulun lukio	<ul style="list-style-type: none"> - Selvitetty opettajan ja ryhmäohjaajan, rehtorin ja kanslian työnjakoa niin, että se olisi oppilaan kannalta mahdollisimman selkeä. Otettiin käyttöön ryhmäohjaajan tuokit. - Aktiivinen tutor-toiminta, lisäksi luokissa on luottamusoppilaat, jotka toimivat oppilaskunnan hallituksen jäseninä. - Laadittiin koko koulun pelisäännöt perusasteen kanssa. - Oppilashuoltoryhmä kokoontuu säännöllisesti kuukausittain. Järjestettiin kaikille koulun oppilaille hyvinvointipäivä, tästä tarkoitus tehdä perinne. Tällöin oli alan asiantuntijoita vastaamassa oppilaiden kysymyksiin. - Opiskelijoiden ääntä kuullaan mm. jatkuvalla palautteella. - Oppilaiden harrastusten tukeminen / voi liittää osaksi opintokokonaisuutta esim. musiikki, liikunta yms. kursseja.
Vuorentaan ala-aste	<ul style="list-style-type: none"> - Projektin eteneminen on painottunut oman koulun voimin tapahtuvaksi. Painopisteenä ollut oppilaskeskeisen ja yhteisöllisen toiminnan kehittämisessä. - Projekti tuonut uusia toimintoja ja tapahtumia; minä-viikot, koulun kykypäivät, itsetuntoviikko, koko koulun turvallisuuspäivä, Kalevala-projekti. - Kummiluokkatuominta alkoi, vanhempainyhdistys toiminut aktiivisesti, iltapäivähoito koulun tiloissa, oppilashuoltoryhmä kokoontuu säännöllisesti.
KAJAANI	<p>Kunnassa paljon tukevia hankkeita meneillään. Sidosryhmiin liittyvä toiminta kulkenut toisten projektien esim. Rajat on rakkautta ja Hyvinvointi koulussa projektien kautta.</p>
Kajaanin keskuskoulu	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Projekti käynnistyi laajalla kannustavuuskyselyllä oppilaille, opettajille ja vanhemmille, jonka jälkeen pohdittiin toimenpiteitä.</i> - Koulun toiminta-ajatusta täsmennettiin projektin alkupuolella. - <i>Projektin interventioita toteutettiin viikkoteemoin;</i> keskittyminen tehtäviin ja suoritukseen, auttaminen, toisten tukeminen, positiivinen asenne, kohteliaisuus, harrastuneisuus. Opettajille jaettiin virikemateriaalia ja harjoitteita, joita opettajat toteuttivat luokissa. Teemojen toteutuksesta tehtiin myös opettajakysely.

	<ul style="list-style-type: none"> - 'Luokkahuonemalli/luokkatoiminta ja itsetunto. - <i>Verkostomainen työskentelytapa.</i> - Luokkakokojen pienentäminen, aineluokat - Oppilashuoltotoimintaan otettu luokanvalvojan haastattelu. - Oppilaan itsearviointi, arviointikeskustelut(oppilas, opettaja, vanhemmat/joka toinen vuosi) - Kummitoiminta – tukioppilastoiminta, erilaisia vanhempainryhmiä, sidosryhmäyhteistyö.
KORSHOLM	Koulut toimineet itsenäisesti.
Petsmo skola	<ul style="list-style-type: none"> - Oppilaiden vastuuryhmät; oppilaat jaetaan ryhmiin, joissa käsitellään mm. opetusta, sosiaalista kasvatusta ja käytännön asioita. - Oppilaat tekevät viikoittaista 'lokikirjaa', jossa arvioidaan opetusta, omaa oppimista ja työtehtäviä. - Keskustelupiirit, jossa kehitetään kommunikaatiotaitoja, ongelmanratkaisua ja kiusaamisen ehkäisyä. - Motoriikan harjoittamista 'extrajumppa' motorisesti hitaammin kehittyneille lapsille. - Arviointikeskustelut oppilaiden ja vanhempien kesken. - Kiusaamisen ehkäisykeinoja pohdittu ja toteutettu; kaverikeskustelut, vastuuryhmät, kaverihieronta/kompismassage, salainen ystävätoiminta.
Hankmo skola	<ul style="list-style-type: none"> - On laadittu kiusaamisen ehkäisyohjelma, integroitu terveystieto opetukseen. Oppilaat suunnittelevat osan viikon opetuksesta. - Tukioppilastoimintaa on käynnissä, oppilasvartit 3-6-lla luokilla. - Projektin tavoitteet saavutettu oppilaat näyttävät viihtyvän koulussa, toiminta jatkuu.
KUOPIO	- Yhteinen koulutus, muuten koulut toimivat itsenäisesti.
Jynkänlahden koulu	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Ops:in kehittäminen</i>/arviointikeskustelut, itsearviointi, työsuunnitelma kiusaamisen ehkäisyn toimintamalli. - Luokanvalvojien työtä tehostettu, Yhteistyö vanhempainyhdistyksen kanssa tehostunut. - <i>Erilaiset tapahtumat ja toiminta:</i> arviointi- ja kehityskeskustelut, 6-luokkalaisten tutustuminen yläasteeseen, toimintapäivät nuorisotoimen ja seurakunnan kanssa, 'pulinapaja' Kuopion kriisikeskuksen kanssa ym.
Jynkän koulu	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Erilaiset tapahtumat ja toiminta:</i> kummitoiminta, työpajat, välitunti-projekti, ystävänpäivätempaukset, 'Talon tavat' -kisa, vanhempainyhdistyksen projekti, terveydenhoitajan järjestämä 'Vanhemmuiden polku', terveydenhoito-opiskelijoiden pitämät teematunnit oppilaille. - <i>Satsattu henkilökunnan hyvinvointiin:</i> työnohjaus, vapaa-ajan toiminnot keskustelut.

Pitkälahden koulu	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Opetuksen kehittäminen</i>; Tuntikehyksen käyttö yksilöllisesti, pyritään aktiivisiin työtapoihin, paljon avustajia, saumaton rinnakkaisluokkayhteistyö. - <i>Toiminta ja tapahtumat</i>: työpajat, erilaiset kilpailut, kampanjat, (yleensäkin koulun avautuminen ulospäin) 2 EU-projektia, iltapäiväkerho, kummioppilastoiminta.
Pyörön koulu	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Opetuksen/ops:in kehittäminen</i>; Ohjeet kiusaamistapausten selvittelyyn ja ennaltaehkäisyyn. Kiinnitetty erityistä huomiota henkilökunnan ja koko koulun ilmapiiriin. - <i>Eri toimintamuotoja</i>: Vanhempainyhdistyksen toimintaa pirstetty. Yhdistys ja seurakunta mukana iltapäiväkerhotoiminnan järjestämisessä, myös urheilukerho. Yhteistyökumppanina myös asukas-yhdistys. Mukana EU:n lähiöprojektissa.
Kallaveden koulu	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Opetuksen/ops:in kehittäminen</i>. Tehostettiin kotitehtävien tarkastusta, ohjattiin ja motivoitiin opiskelijoita, LV-tunneille laadittiin omat luokkatasokohtaiset ops:it, laadittiin kiusaamisen ehkäisyn strategia. Uusi valinnaisaine 'nuisku'-nuorten ihmissuhdetaidot. - <i>Toiminta ja tapahtumat</i>: Ryhmäytymispäivä seiskoille (nuorisotoimi), vanhempainyhdistyksen toiminta aktivoitui, luokkatoimikunnat järjestävät omalla luokallaan tapahtumia, peli-iltoja ym., tukioppilaskerho ja oppilaskunta toimivat aktiivisesti, oppilashuoltotyö laaja-alaistui.
Pirtin koulu	<p><i>Koulussa jatkuvia muutoksia ja poikkeusjärjestelyjä</i> oppilasmäärän kasvaessa, vaikka uudet tilat valmistuivat 1998. Koulussa neljä erityisopetusluokkaa. Siksi projektin kautta tapahtunut kehittäminen on jäänyt vähäiseksi.</p> <p>Seuraavia toimintamalleja kehitetään:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Luokkatasokohtainen parityöskentely - Koko koulun henkilöstö kasvattajana - Vanhempain koulu, vanhemmat oppilaskerhojen vetäjinä.
Puijonsarven koulu	<ul style="list-style-type: none"> - Projekti on toiminut välineenä koulun yhtenäisyyttä luotaessa, <i>kehitetty ops:ia ja arviointia</i>, mm. tavoitteet kiusamisen ja väkivallan torjuntaan. Kehitetty ohjaus- ja arviointijärjestelmiä siirryttäessä asteelta toiselle. - <i>Toimintaa, tapahtumia</i>; Lisättiin välituntivalvontaa, iltapäiväkerhotoiminta, vanhempainyhdistys ja asukas-yhdistys aktiivisesti mukana (alueellisuuden ja yhteisvastuullisuuden periaate), erilaiset keskustelutilaisuudet, toteutettiin myös pienimuotoisia parannuksia fyysiseen oppimisympäristöön.
LAUKAA	<p>Kunnan koulutoimi erityisesti tukenut kehittämistä. Laukaassa meneillään Yhdessä elämään –kasvatusprojekti.</p>

Laukaan kirkonkylän yläaste	<p>Laukaan kasvatusprojekti auttoi yhtenäisten käytänteiden luomisessa.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Työstettiin uusi ops</i>, jossa huomioitiin terveen itsetunnon tukeminen oppiaineiden ja opetusmenetelmien kohdalla. Työstetty seuraavat: ohjeistus kriisiasioihin, malli kiusaamisselvityksestä, toimenpideohjelma näpistelystä, väliintulomalli päihde epäilyissä - <i>Toteutusta</i>; Oppilaan tukeminen; <i>Alisuoriutumisen kartoitus ja tuki-toimet</i>, tukioppilastoiminta /kerhotoiminta ja vastuunotto, terveyskasvatuksen kehittäminen 8-luokille, uusien oppilaiden ja vanhempien vierailut, ihmissuhdekurssi 'Nuisku-kurssi', luovan ilmaisun kurssit. <p>Vanhempien tukeminen ja yhteistyö/ kasvatusteemat vanhempainiloissa, vanhempien vapaaehtoinen tukiryhmä, päihdemateriaali. Yhteistyö muiden tahojen kanssa; kunnan oppilashuoltoryhmien yhteistyö, <i>verkostoitunut työskentelytapa oppilashuollossa</i>, yhteistyö vapaa-aikatoimen poliisin ym. kanssa.</p>
Laukaan lukio	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Ohjausjärjestelmän kehittäminen.</i> - <i>Mentor-toiminta.</i> - 2. asteen koulutusyhteistyö. - Oppilashuollon vakiinnuttaminen. - Suvaitsevaisuuden ja erilaisuuden hyväksymisen korostaminen. - Juhlakulttuuri.
Leppäveden koulu	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Alis-projektia kehitetty koulussa.</i> Työmenetelmä, jonka avulla tunnistetaan oppilaan mahdollinen alisuoriutuminen ja toimenpiteet sen ehkäisemiseksi. - <i>Toiseen koskemattomuuden sääntö.</i> - Oppilashuollon kehittäminen (tiistaitiimi) , kiusaamisen ehkäisyn toimintamalli. - 'Varikkoluokka', jatkuvasti muuntuva erityisryhmä. - Vanhempainneuvoston toiminta, yhteistyö kyläyhteisön kanssa.
Lievestuoreen koulu	<ul style="list-style-type: none"> - Kummitoiminnan kehittäminen. - Lisätään myönteisen palautteen antamista oppilaille. - Oppilaan erityistaitojen huomioiminen ja palkitseminen - Luonteva yhteistyö kotien kanssa. - Oppilaan itseoinnin kehittäminen. - Kiusaamattomuussuunnitelma vakiintunut käyttöön, oppilashuoltoryhmä kokoontunut säännöllisesti
Lievestuoreen yläaste ja lukio	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Alis-projekti</i> - KOHO-projekti/ päihteiden käytön ennaltaehkäisy. - Kasvatukselliset vanhempainillat. - Oppilaiden vaikutusmahdollisuuksien lisääminen.
Vihtavuoren koulu	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Opetuksen/ops:in kehittäminen</i>; 7. ja 8. luokille lisättiin kaikille pakollinen jakso 'Minä ja muut'. Yläasteelle laadittiin kiusaamisen vastainen ohjelma ja ala-asteella 'Toiseen koskemattomuuden periaate'.

	<p>Itsearviointia kehitetty väliarvioinnissa.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Seuraavat toimintamallit kehitetty:</i> Oppilashuoltomalli, kriisitoimintamalli, järjestyssäännöt, Toiseen koskemattomuuden periaate, 'Selvä sopimus' - <i>Toteutusta, tapahtumia;</i> Iltapäiväkerhotoiminta, sisävalitunnit, oppilaskunnan järjestämä kahvio, kiusaamattomuusviikko, kahdenkeskiset keskustelut rehtorin kanssa, itsetuntoviikko, Jkl:n AMK:n päihdekasvatusprojekti ym.
LIPERI	Liperi ja Laukaa järjestäneet yhteisen koulutustilaisuuden koko projektille.
Liperin yläaste ja lukio	<ul style="list-style-type: none"> - Oppilaiden yksilöllisyyden vahvistaminen. - Me-hengen luominen. - Yhdessä oppiminen. - Turvallinen ilmapiiri. - Tutor-toiminta
Ylämyllyn koulu	<ul style="list-style-type: none"> - Elämiskasvatuksen käyttö. - Kummitoiminnan laajentaminen. - Oppilashuoltotoiminnan kehittäminen, kriisitoimintamalli, Vanhempien välittämissopimus. - Huumevalistus.
PORI	<p>Projektia koordinoi koulutoimenjohtajan vetämä projektiryhmä. Yhteisiä palaverieja ja koulutustilaisuuksia.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yhteiset palaverit, koulutustilaisuudet.
Cygnaeuksen ala-aste	<ul style="list-style-type: none"> - Oppilashuollon kehittäminen, laadittu kriisisuunnitelma. <i>Suurin anti projektista oli oppilashuoltotyön jäntevöityminen.</i> - <i>Arviointia uudistettu. / arviointikokeilu</i> - Kerhotoiminta, iltapäivätoiminta, eri luokkien retkitoimintaa, seikkailuleiri ym. - Kummioppilastoimintaa varten laadittu kriisisuunnitelma. AMK:n opiskelijat kehittävät edelleen.
Herralahden koulu	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Oppilashuollon kehittäminen, kriisitoimintamalli, kiusaamisen ehkäisymalli. Iltapäivätoiminta toimii hyvin!</i> - Yhteistyö muiden koulujen kanssa. - Erilaiset tapahtumat ja kerhot, kummioppilastoiminta.
Itä-Porin yläaste	<ul style="list-style-type: none"> - Tullut lisää team-työskentelyä. - Toimintakulttuuri tullut monipuolisemmaksi. Jokainen saanut toimia ryhmänjohtajana. - Oppilasarviointia kehitetty. - <i>AMK:n opiskelijat mukana projektissa;</i> toimintaa, keskusteluja ym.

Kallelan koulu	<ul style="list-style-type: none"> - 'Talli'-projekti/kuvataidekasvatus. - Turvallisen kouluyhteisön korostaminen/ kiusaamisen ehkäisy. - <i>Aluetyöryhmä, tiedon siirto ym.</i> - <i>Uratie + paljon muuta toimintaa</i> - Tavoitteet saavutettu hyvin!
Kuninkaanhaan yläaste	<ul style="list-style-type: none"> - Oppilashuollon kehittäminen. - Oppilaskuntatoiminnan kehittäminen. - Tukioppilastoiminta. - Ops:in osana eri toimintojen suunnittelu.
Meri-Porin yläaste	<ul style="list-style-type: none"> - Oppilashuollon kehittäminen, kiusaamisenehkäisymalli, tukioppilastoiminta. - Erilaiset tapahtumat. - Kodin ja koulun yhteistyön lisääminen.
Pihlavan ala-aste	<ul style="list-style-type: none"> - Erilaista toimintaa: iltapäiväkerho, leirit, kummioppilastoiminta, monipuoliset työtavat. - Oppilashuollon kehittäminen
Ruosniemen koulu	<ul style="list-style-type: none"> - Oppilasneuvosto. - Oppilaiden palkitseminen. - Oppilashuollon aluetoiminta - Vanhempainyhdistyksen toiminta vakiintui. - Itsetuntotavoitteet ops:iin.
SUOMUSSALMI	<p>Kunnassa menossa Kuopion yliopiston tutkimus, Kuntaliiton tutkimus käynnistymässä, ensi vuonna ilmeisesti STM:n tutkimus.</p> <p>Kunnan tasolla laadittu turvallisuusohjelma, joka pitää sisällään useita koulua ja kasvua tukevia toimintoja.</p>
Kirkonkylän koulu, alaluokat	<ul style="list-style-type: none"> - Opetuksessa korostettu oppilaslähtöisiä opetusmenetelmiä, erilaisten ryhmien käyttö opetuksessa, teema- ja askartelupäivissä jne. - Kodin ja koulun yhteistyön tärkeys . - Säännöllinen yhteistyö erityisryhmien oppilaiden kanssa
Kirkonkylän koulu, yläluokat	<ul style="list-style-type: none"> - Oppilastasolla käynnistynyt tukioppilastoiminta, 7-luokkalaisten tutustumispäivät, kummiyritystoiminta, 'Uskalla sanoa ei päihteille' - <i>Luokanvalvojen toiminnan aktivoituminen.</i> - <i>Pedagoginen iltapäivä, kehityskeskustelut</i> - <i>Tukiverkoston luominen</i>; oppilashuollon kehittäminen, vanhempainyhdistyksen toiminta, yhteistyö seurakunnan, sosiaalitoimen, perheneuvolan, nuorisotoimen, poliisin ym kanssa.
Taivalalasen koulu	<ul style="list-style-type: none"> - Turvallisen kouluympäristön luominen. - Kodin ja koulun yhteistyötä kehitetty. - Oppilashuoltoryhmän toiminta säännöllistä. <p>Projektia koordinoi kehittämisspäällikön vetämä projektiryhmä.</p>

<p>TAMPERE</p>	<p>Kunta järjestänyt koulujen yhteisiä tapaamisia ja tukenut opettajien koulutusta. (Tampereella tehty kuntakohtainen arvio syrjäytymisestä, joka valmistuu joulukuussa.)</p>
<p>Epilän / Raholan erityiskoulu</p>	<p><i>Toiminta monipuolista!</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Koulukulttuurin kehittäminen, runsaat aikuiskontaktit, koulunkäyntiavustajien ammatti-identiteetin vahvistaminen. - Vanhemmat vastuunkantajina, 'Koulun korva', iltapäivätoiminta ja kerhotoiminta. - Oppilashuollon kehittäminen; kriisiytöitä ja kiusaamista koskeva ohjeisto, henkilökunnan käsikirja ja eettinen ohjeisto. <i>Oppilashuolto-ryhmä verkostoitui lähiyhteistyötahojen kanssa.</i> - <i>Henkilökunnan työyhteisöllinen koulutus.</i> Työviihtyvyyttä pyrittiin lisäämään erilaisin tempauksin ja toiminnoin, mm. hyvät tavat, psyykkisen itsepuolustuksen paja, kehitettiin välituntitoimintaa, opetuksellisten menetelmien kehittäminen, mm. samanaikaisopetus.
<p>Järvensivun koulu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Käynnistyi perusteellisella itsearvioinnilla.</i> Seuraavat alueet nousivat esille: taito- ja taideaineiden lisääminen, ilon kokeminen koulutyössä, enemmän iltapäivätoimintaa, koulun ulkoisten puitteiden kohentaminen, vanhempien vaikutusmahd. lisääminen. <i>Näitä kehitetty.</i> - Malli kiusaamistilanteita varten. - Oppilashuoltoryhmän aktivoiminen. - Tänä syksynä käynnistyi uusi kehittämiskeskustelukierros, jossa tavoitteena pureutua paremmin opettajan ja muun henkilöstön henkilökohtaisiin kehittämiskohteisiin, esim seuraavia kysymyksiä pohditaan: miksi teen opetustyötä, vuorovaikutustaitoni, miten tuen oppilaan tunteiden hallintaa itsenäistymistä ym.
<p>Kalkun koulu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Laaja kysely vanhemmille kouluviihtyvyydestä</i>, jonka tuloksia hyödynnettiin kehittämisessä. - <i>Ops:ia kehitetty:</i> hyvien tapojen ops, kriisisuunnitelma (sisältää myös kiusaamisen ehk), oppilasarvioinnin ops, kasvukansion muoto, kummitoiminnan ops .Lisätään vielä oppilashuollon toimintasuunnitelma, oppilaan itsearviointisuunnitelma. - Työyhteisöä kehitetty - Uusia yhteistyökumppaneita: raittiustoimi, perhetukikeskus, terveydenhuolto-oppilaitoksen ja AMK:n opiskelijoita mukana.
<p>Kaukajärven yläaste</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ryhmäyttäminen 7:lle luokille - Oppilashuoltoa kehitetty.
<p>Kisapuiston koulu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ryhmätoimintaa lisätty. - Hyvä, että tapasimme opettajia toisista kouluista. - <i>Ops:ia ja arviointia uudistettu</i> - Ryhmädynamiikkaa kehitetty

Nekalan koulu	<ul style="list-style-type: none"> - Vanhempainyhdistyksen aktiivisuus - Erilaiset tapahtumat - Esi- ja alkuopetuksen yhteistyö - Seurakunta myös yhteistyötahona.
Sammon lukio	<ul style="list-style-type: none"> - Opiskelijoilta palautetta, jonka perusteella kehitetty koulutusta - Ops:in kehittäminen - Oppilashuollon kehittäminen
TERVOLA	<p>Projektia koordinoi seurantaryhmä. Laadittiin kuntatason tavoitteet.</p>
Kaisajoen ala-aste	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Projekti käynnistyi koulun toiminnan arvioinnilla. Päätettiin puuttua pieniinkin kiusaamistapauksiin, tehostettiin välituntivalvontaa. Otettiin käyttöön käytös- ja huolellisuuskansio.</i> - <i>Itsearviointitapojen tuominen osaksi oppimista ja niiden kehittämisen.</i> - <i>Yksilöllisten työtapojen kehittäminen , erityiskohteena oppilaat, joilla on oppimisvaikeuksia. Heikompien oppilaiden tukeminen erityisesti korostunut.</i> - <i>Yhteistoiminnallisen oppimisen harjoittelu.</i> - <i>Otettiin käyttöön itsenäisen työn viikko.</i>
Lapinniemen koulu	<p><i>Koulun työtapojen tehostaminen ja uusien toimintamallien kehittäminen.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>7-luokkalaisten ryhmittely pienempiin ryhmiin.</i> - <i>Kiusaamisen selvittelyn malli kirjattu ops:iin. Kiusaamiseen puuttuminen.</i> - <i>Rehtorin ohjaus.</i> - <i>6-luokkalaisten tutustumispäivä.</i> - <i>Vanhempien henkilökohtaiset tapaamiset. Kodin ja koulun yhteistyö tiivistynyt.</i> - <i>Itsearvioinnin kehittäminen.</i> - <i>HOJKS:ien laatiminen.</i> - <i>Oppilahuoltoryhmän toiminnan tehostaminen; painopisteenä syrjäytymisvaarassa olevat oppilaat. Päihde- ja huumevastainen työ.</i> - <i>Yksi aiheeseen liittyvä tutkimus</i>
NORMAALIKOULUT	<p>HÄMEENLINNAN normaalikoulun ala-aste</p> <p><i>OPS:in kehittäminen; tapakasvatus, arviointi, terveys- ja turvallisuus- kasvatus.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Oppilasneuvoston aktivoituminen.</i> - <i>Teemaviikot; Terve itsetunto, Kulttuuriviikko.</i> - <i>Kerhotoiminnan lisääntyminen.</i> - <i>Yhteistyö vanhempien kanssa.</i> - <i>Koulukummitoiminta</i> - <i>Sidosryhmäyhteistyö.</i>

<p>JYVÄSKYLÄN normaalikoulu, ala-aste</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kaksi gradua aiheesta. - Kodin ja koulun yhteistyön aktivoiminen, 'Norssin nuotta' - <i>Oppilaiden toiminnan aktivoiminen</i>, oppilaskunnan perustaminen/toimintaa on järjestetty paljon. - Kummioppilastoimintaa luokkatasoisittain. - Toimintamalleja kiusaamisen ehkäisemiseksi. Kriisien kohtaamiseen laadittu ohjevihko. - Opetusmenetelmien kehittäminen. - Aktiivinen oppilashuoltoryhmä ja kriisiryhmä. - <i>Alueyhteistyö</i> / kaupungin projekti 'Meidän Jykä'. Yhteistyötä kaupungin ops-työryhmien kanssa.
<p>JYVÄSKYLÄN normaalikoulu, yläaste</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tukioppilas- ja tutortoimintaa kehitetty jatkuvasti. - Yhteistyö vanhempien kanssa/Vanhempainverkko - <i>Oppilaskuntatyö aktivoitui.</i> - Kriisiryhmän perustaminen ja kriisisuunnitelman laatiminen. - Toimenpideohjelma päihde- ja kiusaamistapauksissa. - <i>Oppilasarviointia (käyttäytymisen ja työskentelyn) kehitetty</i> analysoivampaan suuntaan, osittain sanalliseksi. Lisätty itsearviointia. Kehityskeskusteluja kerran lukuvuodessa. - <i>Oppimisvaikeuksiin pyritty kiinnittämään lisää huomiota.</i> - Ops:issa säilytetty mahdollisimman suuri valinnaisuus. Lisätty hankkeen aikana Nuisku ja tukioppilaskurssi. - Luokanohjaajan työn tukeminen. - <i>Asteelta toiselle siirtymisen helpottaminen.</i> - <i>Alueyhteistyö</i> / 'Meidän Jykä'
<p>KAJAANIN normaalkoulun ala-aste</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Koulun hyvä arki painopisteenä. <i>Koululla on kehitetty hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimintamalli.</i> - Arvioinnin kehittäminen. - Kummioppilastoiminta. - <i>Oppilaskuntatoiminta käynnistyi.</i> - Erilaiset kerhot ja iltapäivähoito - 1 gradu aiheesta. - Oppilaille tehdään lähes vuosittain <i>kysely koulussa viihtymisestä.</i>
<p>RAUMAN normaalikoulun ala-aste</p>	<p><i>Opetussuunnitelman / opetuksen kehittäminen</i>; projekti vaikuttanut ja tulee vaikuttamaan opetussuunnitelman arvopohjaan, erilaisten työtapojen kehittäminen, tapakasvatuksen teema.</p> <p>Koulussa on toimintamalli kiusaamistilanteita varten sekä kriisitoimintaohje.</p> <p>Tehty kysely koulukiusaamisesta ja aihetta käsitelty laajamuotoisesti</p> <p><i>Toiminnan painopisteet:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Iltapäivähoito, eri kerhot; uutena ilmaisukerho, kummioppilastoiminta. - Tuntosarvi –toiminta / Järjestetään lapsille vapaaehtoisia kursseja,

<p>SAVONLINNAN normaalikoulun ala-aste</p>	<p>joiden tavoitteena on selviytyminen vaikeissa tilanteissa ja oman elämän hallinnan taitojen vahvistaminen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Esikoulu Taikatakki /esi- ja alkukuopetuksen integraatio - Vanhemmuutta tukevia kokeiluja yhdessä Satakunnan AMK:n ja muiden yhteistyötahojen kanssa, vanhempainyhdistyksen aktiivisuus. - Oppilashuoltoryhmä on tukenut projektin toimintaa. - Koulun oppilaskunnan työ on korostunut entisestään, mikä on tuonut muutoksia koulun toimintakulttuuriin. - Sidosryhmäyhteistyö <ul style="list-style-type: none"> - <i>Alussa kysely opettajille syrjäytymisvaarassa olevista oppilaista, lisäksi johtokunta teki oppilaiden vanhemmille kyselyn koulukasvatuksen arvoperustasta.</i> - Vanhempainyhdistyksen perustaminen. - <i>Oppilashuoltoryhmän toiminnan terävöittäminen ja tiedon kulun parantaminen.</i> - Huomion kiinnittäminen kiusaamisen ja päihteiden käytön ehkäisyyn, kriisivalmiuden parantaminen. Malli kiusaamistilanteiden puuttumiseen. - Vuoden lopulla valmistuu kriisitoimintamalli. - <i>Perustettiin tapakasvatustyöryhmä, joka valmistelee erillisen aihekokonaisuuden ops:in yhteyteen.</i> - Ryhdytään pohtimaan päihde- ja huumekasvatuksen valmiuksia.
<p>TURUN normaalikoulu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Koulukulttuuri – turvallisuus – yhteisöllisyys. - Maahanmuuttajalasten ja perheiden tehokkaampi kohtaaminen ja integrointi kouluyhteisöön (25 % oppilaista puhuu muuta kuin suomea.) - 1–6 luokilla panostettu Lions Quest toiminnan toteuttamiseen. - 7. luokan oppilaille toteutetaan ns. ryhmäytämishjelma syysluku-kauden alussa. - Kouluviihtyvyysskysely 9. luokan oppilaille. - <i>Kehityskeskustelut kaikilla luokka-asteilla, kodin ja koulun yhteistyömuoto</i> - Tehostettu tukioppilas- ja oppilaskuntatoimintaa. - Vapaa-aikatoiminnan kehittäminen. - Luokkien sisäisen keskustelukulttuurin kehittäminen. - <i>Oppilaiden itsearvioinnin kehittäminen .Projektin aikana tehty oppilaan itsearviointiin käytettävää materiaalia; 'Kulttuurit kohtaavat' – monikulttuurisuus Turun normaalikoulussa –teos ja kriisitoiminnan ohjeistus.</i> - Kriisisuunnitelma / Ongelmien välitön käsittely. - Oppilashuoltotyössä pohdittu oppilaiden tehokkaampaa sitoutumista kouluun. - 1-6 luokilla erityisopetuksen 'parkki' ongelmatilanteita varten sekä maahanmuuttajien tukiopetukseen. - Alueyhteistyö; sosiaalitoimi, nuorisotoimi, seurakunta, poliisi ym.

LIITE 3

Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian sosiaalialan koulutusohjelma ja Myllypuron ylä- ja ala-asteet sekä Puistolan ylä- ja ala-asteet

VÄLINEITÄ KOULULAISTEN ARJEN TUKEMISEKSI

Opetushallituksen Terve itsetunto –projekti on toteutunut Helsingissä **sosiaalipedagogisena yhteistyökokeiluna** vuosina 1998-2001, neljän vuoden ajan. Mukana ovat olleet Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian sosiaalialan koulutusohjelma ja Myllypuron ylä- ja ala-asteet sekä Puistolan ylä- ja ala-asteet. Sosionomi (amk) opiskelijoita projektissa on ollut mukana yli 50. Opinnäytetöitä projektista on valmistunut 18 kappaletta.

Viitekehystenä sosiaalipedagogiikka

Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian sosiaalialan koulutusohjelmassa annetaan sosiaalipedagogisen työn koulutusta. Sosiaalipedagogisen työn tavoitteena on syrjäytymisen ehkäiseminen. Tämä tapahtuu yksilöiden identiteetin, elämänhallinnan ja kulttuurin vahvistamisen sekä yhteisöjen tukemisen kautta. Sosiaalipedagoginen työ on toimintaa asiakkaan ja ryhmien sekä yhteisöjen kanssa heidän tavoitteidensa suuntaisesti. Siinä ei tyydytä vain kuvaamaan ja selittämään ongelmien syntymekanismia, ilmenemismuotoja ja vaikutuksia. Olennaista on kysyä, mitä ongelmille voidaan tehdä ja mitä niille pitäisi tehdä.

Sosionomi (amk) opiskelijat peruskoulussa

Tavoitteena on ollut osoittaa ne sosiaalipedagogiset keinot, joilla opettajien ja kuraattoreiden välimaastoon jäävä sosiaalisen työn sarka voidaan täyttää niin, että koulun ilmapiiri paranee ja koulun toimijat voivat liittää kouluun entistä enemmän myönteisiä mielikuvia. Toisin sanoen kyseessä on syrjäytymistä ehkäisevien käytäntöjen luominen. Sosionomi (amk) opiskelijat ovat osallistuneet projektiin suorittamalla työelämäharjoitteluaan (lähinnä 17 opintoviikon pituista päättöharjoitteluaan) ja tekemällä opinnäytetöitään (liite 1) sosionomin toimintaan peruskouluissa liittyvistä aiheista.

- a) Sosiaalipedagogisesti orientoitunut ihminen kiinnittää huomiota mm. "maailmanmenoon", yhteiskuntaan, hyvinvointiin, sosiaalisiin ongelmiin, inhimilliseen yhteiselämään, ihmisenä kasvamiseen
- b) Sosiaalipedagogin toiminta peruskouluissa on jatkuvaa vuorovaikutusta koulun eri toimijoiden kanssa. Näitä toimijoita ovat oppilaat, oppilaiden vanhemmat, opettajat, kuraattori, terveydenhoitajat, siistijät, kouluisännät, rehtori ja keittiöhenkilökunta. Yhdessä työskentelemällä etsitään juuri tiettyä koulua ja tiettyä oppilasryhmää palvelevia käytäntöjä toimia yhdessä oppilaiden koulunkäynnin tukemiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.
- c) Oppilaiden omaa osallistumista tukemalla voidaan eheyttää kouluyhteisöä. Arjessa tukeminen tarkoittaa lähellä olevaa kuuntelevaa aikuista, joka eivät keskity niinkään opettamiseen ja opilliseen selviytymiseen vaan oppilaan kokonaispersoonaan ja hänen senhetkiseen elämäntilanteeseensa.

- d) Syrjäytymistä ja huono-osaisuutta aiheuttavat koulu yhteisön heikkoudet etsitään ja korvataan vahvuuksilla, jotka tuottavat elämänhallintaa, selviytymistä, yhteiskunnallista osallisuutta ja täysipainoista ihmisenä elämistä. Usein tämä tapahtuu verkostoitumalla muiden toimijoiden kanssa, esim. nuorisotalojen ja oppilaiden vanhempien kanssa. Keskeisiä käsitteitä ovat osallistaminen, toiminnallisuus ja yhteisöllisyys.

Terve itsetunto –projektissa kokeiltuja sosiaalipedagogisia käytänteitä

Projekti on tuottanut ideoita, jotka pitävät sisällään ajassa kiinni olevaa ajattelua ja suhtautumista sekä lasten että nuorten ongelmiin. Kokemusta on kertynyt siitä, minkälainen toiminta voisi tukea peruskouluja koulu yhteisönä sekä vahvistaa oppilaiden ja henkilökunnan sitoutumista yhteisönsä. Hyväksi havaittuja keinoja ovat olleet:

- a) Remonttiryhmä. Kokoonnutaan esim. nuorisotalolla, joka tapauksessa koulurakennuksen ulkopuolella. Koulunkäyntiin liittyvien asioiden käsittely tapahtuu pienessä ryhmässä. Remonttiryhmässä on mukana nuoria, joilla on vaikeuksia motivoitua koulunkäynnistä ja joiden koulunkäynti uhkaa kariutua suuriin poissaolomääriin. Toiminta perustuu oppilaan henkilökohtaiseen tukemiseen ja ryhmästä saatavaan tukeen.
- b) Toimintatorstai. Tavoitteena yhdistää kouluväkeä ja lisätä yhteishenkeä, saada nostetta yhteisöllisyydelle. Henkilökunta ja oppilaat tutustuvat toisiinsa normaaleista poikkeavissa kouluolosuhteissa, rennossa ilmapiirissä. Iltapäivän aikana oppilailla on mahdollisuus mm. saada tukiopetusta, pelata tai musisoida henkilökunnan tai toistensa kanssa sekä saada opastusta kirjaston käyttöön. Kokemus on osoittanut toimintatorstain olevan erityisen hyvä sillanrakentaja maahanmuuttajaoppilaiden ja valtaväestöön kuuluvien välillä.
- c) Välituntitoiminta. Idea nousee vapaa-ajanohjaajien (fritidsledare) toimenkuvasta Ruotsin peruskouluissa. Tavoitteena on tarjota mukavaa ja monipuolista tekemistä mm. välitunneilla tapahtuvan koulukiusaamisen ja tupakoinnin ehkäisemiseksi. Oppilaiden aktivoiminen erilaisiin toimintoihin (mm. koripalloon) rauhoittaa välitunteja. Myös syrjäänvetäytyviä sekä maahanmuuttajataustaisia oppilaita saadaan aktivoitua toisten oppilaiden pariin.
- d) Tilatoiminta. Koulussa otetaan käyttöön tila, jossa päivystää aikuinen. Opettaja voi lähettää oppimistilannetta häiritsevän oppilaan tilaan tai oppilas voi mennä tilaan vapaatuntiansa aikana. Tilassa oppilaat voivat puhua pienistä ja suuremmistakin huolista ammattitaitoisen ihmisen kanssa, johon he voivat luottaa. Kun oppilaat pääsevät purkamaan ahdistustaan, näkyy se positiivisesti myös oppituntikäyttäytymisessä. Kun tilanne on rauhoittunut pystytään asiaa selvittämään rakentavasti konfliktin kaikkien osapuolten kesken.
- e) Tukihenkilötoiminta. Tukioppilaiden rooli koulussa on moninainen ja sitä voikin kuvailla sanoilla tiedottaja, sovittelija, tapahtumien järjestäjä ja uusista oppilaista huolehtija. Tukioppilaskoulutusta voidaan järjestää esim. yhteistyössä nuorisotalon, seurakunnan ja naapurikoulujen henkilökunnan kesken.
- f) Läksytuki. Suuri osa vanhemmista, erityisesti maahanmuuttajataustaisten oppilaiden vanhemmat, ei useinkaan pysty tukemaan lapsiaan koulutehtävien tekemisessä. Tällaisia oppilaita sositionomit voivat auttaa läksytunneilla joko koulun jälkeen tai vapaatuntien aikana. Tätä toimintaa voidaan yhdistää tilatoimintaan.
- g) Sosiodraamapaja. Oppilaiden itsensä kokemia uusia tai hankalia asioita (mm. ihmissuhteet, päihheet ja laihduttaminen) käydään läpi ilmaisun ja ryhmäkeskeisen draamallisen työskente-

lyn avulla. Asiat kohdataan ja käsitellään tutussa ja turvallisessa ympäristössä. Harjoituksen jälkeen tilanteet avataan ryhmäkeskustelussa.

Muita syrjäytymistä ehkäiseviä, sosionomi (amk) opiskelijoiden kokeilemia keinoja ovat tuokioppilastoiminnan kehittäminen, seksuaalikasvatus/-valistus, suvaitsevaisuuskasvatuksen suunnittelu ja toteutus, ala-asteelta yläasteelle siirtymisen tukeminen ja maahanmuuttajaoppilaiden tukeminen erilaisin työtavoin.

Sosionomin työnkuvan määrittelyä

Aivan ilmeisesti kouluyhteisöissä puuttuu ammattikunta, joka työskentelisi opettajien ja kuraattoreiden välimaastossa. Terve itsetunto -projektin antamien ajatusten pohjalta tämän puuttuvan sosiaalialan ammattilaisen työn kuvaa voisi määritellä seuraavasti. Yhteenvedo perustuu Terve itsetunto -projektin aikana tehtyihin huomioihin neljässä helsinkiläisessä peruskoulussa. Kyse on siitä millaisia rajapintoja saattaa tulla vastaan koulun eri toimijoiden kesken.

SOSIONOMI VS KURAATTORI

Kuraattorin työssä pääpaino on yksilötyössä. Työ lienee lähinnä korjaavaa sosiaalityötä ainakin pääkaupunkiseudulla. Sosionomi toimii pääasiassa yhteisöllisesti. Työn pääpaino on ennaltaehkäisevässä työssä. Sosionomi pyrkii nostamaan esiin yhteisöllisen kehittämisen kohteen, jonka tavoitteena on saada yhteisön toimijat puhaltamaan yhteen hiileen. Usein tämä tapahtuu toiminnallisen projektin avulla, joihin työyhteisöä sitoutetaan. Keskeistä on myös dynaamisuus: projektin luonne voi muuttua nopeastikin, jos yhteisö niin päättää. Kuraattorin ja sosionomin työpanokset kouluyhteisössä ovat erilaisia ja tukevat parhaimmillaan toisiaan.

SOSIONOMI VS OPETTAJAT

Sosionomi kehittää omaa toimintaansa ja pystyy itsenäiseen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin kuten opettajakin. Toimintatapa ja näkökulma ovat kuitenkin erilaisia. Sosionomin koulutus antaa valmiudet myös vanhempien kasvatustehtävän tukemiseen ja vanhempien kanssa tehtävään perhetyöhön. Sosionomi on luonteva sillan rakentaja nuorisotoimen, oppilaiden vanhempien tai virkavallan suuntaan. Parhaimmillaan sosionomin työpanos kouluyhteisössä antaa opettajalle mahdollisuuden keskittyä perustehtävänsä hoitamiseen entistä kokonaisvaltaisemmin.

SOSIONOMI VS KOULUNKÄYNTIAVUSTAJA

Koulunkäyntiavustajan työssä keskeistä on tehdä työtä opettajan ohjein ja neuvoin. Paikkana on luokka, hän on lähinnä luokan palveluksessa. Sosionomi sen sijaan pyrkii olemaan koko kouluyhteisön palvelija. Sosionomilla ole valmiudet ja näkemystä sekä yksilö-, ryhmä-, että yhteisötasolla tapahtuvaan työhön, mutta yhteisöllisyys on hänen vahvuutensa. Sosionomi menee mukaan - myös koulun seinien ulkopuolelle - toiminnan ei tarvitse välttämättä olla koulun työaikoja ja muotoja noudattavaa. Sekä koulunkäyntiavustajaa, että sosionomia tarvitaan - molempia omalla paikallaan.

OPINNÄYTETYÖT

Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian sosiaalian koulutusohjelma ja Myllypuron ylä- ja ala-asteet sekä Puistolän ylä- ja ala-asteet. Sosionomi (amk) opiskelijoita projektissa on ollut mukana yli 50. Opinnäytetöitä projektista on valmistunut 18 kappaletta.:

Näytteitä opinnäytetöiden teemoista:

Hirvonen Sirpa ja Hämäläinen Tanja 2000:

Iltapäiväkerholaisten kuvauksia kerhon toiminnasta ja vuorovaikutussuhteista sekä ihanneilta-päiväkerhosta.

Kiviharju Elina 2001:

Venäjänsä kielisten maahanmuuttajien vanhempien kokemuksia kotoutumisesta Suomeen.

Kylmämaa Mirva ja Peltola Hanna 2001:

Kotkat liittää; liikunnassa heikosti menestyvien oppilaiden näkemys itsestään koululiikkujina.

Laaksonen Jarkko 2002:

Opas moniammatilliseen yhteistyöhön koulupudokkaiden parissa

Laine Emma 2000:

Suhteellisen sosiaalista - Paluumuuttajalasten sosiaalinen kotoutuminen.

Lindgren Jonna 2001:

Seikkaillen yläasteelle – kuutamokeikka ryhmäytymisen tukena.

Luomala Virve 1999:

8-9-vuotiaiden lasten stressikokemuksia kouluympäristössä.

Lisätietoja:

KM Arto Salonen, Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia, puh. 09-31080229, e-mail arto.salonen@stadia.fi

LIITE 4

ALIS-hanke, Rimmin työmalli

ALISUORIUTUMINEN, ALIS-MALLI

	”RIMMIN MALLI”	ALIS-MALLI
Teoreettinen viitekehys	<ul style="list-style-type: none"> - behaviorismi: alisuoriutuminen on opittua varhaislapsuudessa 	<ul style="list-style-type: none"> - eklektinen, vuorovaikutusta korostava lapsi kehittää itselleen sopivan ”selviytymiskeinon”, joka voi johtaa myös liialliseen ulkoajohtuvuuteen ja sen myötä alisuoriutumiseen
Vaikuttaminen	<ul style="list-style-type: none"> - kasvatuksen johdonmukaisuus - hierarkkinen ajattelu - kodin – koulun yhteistyö - ponnistelun opettaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - kasvatuksen johdonmukaisuus - itsetunnon tukeminen - vuorovaikutuksen kehittäminen - rajojen luominen
Vanhempien ja opettajien rooli	<ul style="list-style-type: none"> - opettaja on kasvatuksen asiantuntija, joka neuvoo vanhempia 	<ul style="list-style-type: none"> - opettaja on alansa asiantuntija, muttei terapeutti. yhteistyö kodin ja koulun kesken tasavertaista
Suhtautuminen muutokseen	<ul style="list-style-type: none"> - muutos riippuu kasvattajista ja heidän toiminnastaan - muutospainetta ei pyritä lisäämään 	<ul style="list-style-type: none"> - muutos on esteiden poistamista kasvun tieltä - muutospainetta vähennetään muuttumisen helpottamiseksi.

Lähde: Kiiänmaa, K ; Trygg-Jouttijärvi, A-M. 2001. Alis-Kyvyt Käyttöön. Helsinki: LK-Kirjat/Lasten Keskus.

Terve itsetunto-projektissa tuotettuja aineistoja:

Tapani Ahola ja Harri Hirvihuhta

Vääryydestä vastuuseen

Miten ohjata lapset ja nuoret ottamaan vastuu teoistaan?

Vastuuntuntoa voidaan oppia ja opettaa monella tavalla arjen askareiden keskellä. Erityisesti tilanteet, joissa lapsi tai nuori tekee jotain vastuutonta, tarjoavat erinomaisen tilaisuuden vastuukasvatukselle. Tässä kirjassa esitellään toimintamalli, jonka avulla voidaan puuttua lasten ja nuorten tekemiin rikkomuksiin ja vääryyksiin.

Aiheeseen on tuotettu video *Joka mokaa, ottaa vastuun*. Aihetta käsitellään myös internetissä osoitteessa <http://www.edu.fi/koulu/vastuunportaat>

Tuotanto: Opetushallitus

Hinta 16 €

Tapani Ahola och Harri Hirvihuhta

Ansvarstrappan

Hur kan barn och unga vägledas till att ta ansvar för sina gärningar?

Ansvarskänsla kan man lära sig och lära ut på många olika sätt i samband med de dagliga sysslorna. I synnerhet de situationer där barnet gör något ansvarslost erbjuder en ypperlig möjlighet till ansvarsfostran. I denna bok presenteras en verksamhetsmodell med vars hjälp man kan börja ingripa i förseelser och orätta gärningar som barn och unga gjort sig skyldiga till. <http://www.edu.fi/koulu/vastuunportaat>

Produktion: Utbildningsstyrelsen

Pris 16 €

Joka mokaa ottaa vastuun –video

Video on tarkoitettu virittämään keskustelua opettajan ja oppilaiden välille siitä, miten oppilaat voisivat kaavamaisen rangaistusten sijasta ottaa vastuun tekemistään teoista ja hyvittää tekemänsä erehdys. Videolla psykiatrian erikoislääkäri Ben Furman keskustelelee yläasteen oppilaiden kanssa siitä, miten lasten ja nuorten tekemiin vääryyksiin pitäisi koulussa puuttua. Keskustelun runkona toimii Opetushallituksen julkaisema Vastuunportaat-malli, josta on aiemmin ilmestynyt Tapani Aholan ja Harri Hirvihuhtan kirjoittama kirja *Vääryydestä vastuuseen*.

Tuotanto: Taavi Vartia Tuotannot Oy ja Opetushallitus

Hinta 42 €

Kohtaamisia –video

Kohtaamisia on koulurauhan 2001 teemaan laadittava video ja siihen liittyvä oheismateriaali. Video koostuu kuudesta 5 minuutin osiosta, jotka käsittelevät yläasteikäisten nuorten kohtaamistilanteita. Video toteutetaan dokumentin omaisesti esim. nuoria haastatteleamalla. Videoon liittyy oheismateriaali, joka auttaa työstämään luokkatilanteessa esitettyjä teemoja. Koulurauha on Opetushallituksen, MLL:n ja poliisin yhteistyönä toteutettava vuotuinen hanke.

Tuotanto: Opetushallitus, poliisi ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Hinta 42 €

Kummittelua - Kummioppilastoiminnan opas

Kummioppilastoiminta lisää vuorovaikutusta koulun sisällä ja valmentaa isompia oppilaita toimimaan pienempien oppilaiden ohjaajina ja malleina. Toiminta on suunnattu 1-, 5-, ja 6-luokkien oppilaille. Ensimmäisen luokan oppilaat ovat kummioppilaita. Viidesluokkalaiset saavat kummikoulutuksen ja kuudesluokkalaiset toimivat kummeina.

Kummioppilastoiminnan opas on tarkoitettu apuvälineeksi kouluille, yhdistyksille ja vanhemmille toiminnan käynnistämiseen ja kummien valmentamiseen. Aineisto on tuotettu Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Opetushallituksen yhteistyönä osana valtakunnallista koulu-rauhaohjelmaa ja OPH:n Terve itsetunto -projektia. Tavoitteena on ennaltaehkäistä koulu-kiusaamista sekä edistää kouluyhteisön hyvinvointia lisäämällä oppilaiden yhteistoimintaa ja oma-aloitteista vastuunottoa nuoremmista oppilaista.

Tuotanto: Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Opetushallitus
Myynti: MLL/Asiakaspalvelu
Toinen Linja 17, 00530 Helsinki
Puh. (09) 3481 1480
Fax (09) 3481 1502
tilauspalvelu@mll.fi

Miks' kaikki kiusaa - Musiikkivideo koulukiusaamisesta

Video on tarkoitettu käytettäväksi ala-asteella. Sen tavoitteena on virittää luokissa keskustelua koulukiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi, kiusaamisen varhaiseksi tunnistamiseksi ja kiusaamistapausten selvittämiseksi. Videota voidaan käyttää myös vanhempainilloissa. Video perustuu Mandin levyttämään kappaleeseen "Miks kaikki kiusaa".

Videon tueksi on tehty opettajan työtä tukeva kirjallinen virikeaineisto. Aineisto sisältää käytännön harjoituksia itsetuntemuksen ja sosiaalisten taitojen kehittämiseen sekä kiusaamistapausten selvittämiseen luokassa. Aineistossa on myös virikkeitä ja toimintamalleja kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön kiusaamista koskevien kysymysten käsittelemiseksi.

Tuotanto: Planette Ky, BMG Finland, Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Opetushallitus
Hinta 25 €

Niinan kohtalo -video

Video on tarkoitettu peruskouluikäisille nuorille. Ohjelman tavoitteena on korostaa lähimmäisen ja kaverien vastuunottamista ystävistä, joka on ajautumassa päihdekokeiluihin. Välittäminen ei ole vasikointia, vaan puuttumista ajoissa ennen kuin on liian myöhäistä. Nuorta auttajaa ei saa jättää kuitenkaan yksin, apuun tarvitaan myös aikuisten ja ammattilaisten tukea.

Videon liittyvän oheismateriaalin on laatinut Rauhaniemen huumeopiskelijä lääkäri, LL Eero Sintonen.

Tuotanto: Mandart Entertainment Oy ja Opetushallitus Hintaa 33 €

Muita projektin tavoitteita tukevia Opetushallituksen aineistoja:

Erja Korteniemi-Poikela, Raisa Cacciatore ja Annika Hanhivaara

Seksuaalisuuden portaat

Opetuspaketti peruskoulun 1.-9. luokille

Seksuaalisuuden portaat on tarkoitettu peruskoulun 1.-9. luokan seksuaaliterveyden opetukseen. Siinä lapsen seksuaalisuuden kehitystä ja itsenäistymistä käsitellään lähtökohtana lapsen ja nuoren tunteet. Lapsi voi itse tunnistaa, millä portaalla hän on ja arvioida, miten monta kehityksellistä tasoa on vielä tavoiteltavana ennen kuin on kypsä sukupuolisuhteeseen. Seksuaaliopetus etenee luokka-asteelta toiselle.

Mallia on kokeiltu vuoden ajan Kittilän kunnassa ja helsinkiläisessä ala-asteen koulussa. Opettajat ovat itse soveltaneet Seksuaalisuuden portaita omaan opetukseensa ja se on saanut kiitosta erityisesti vankan asiasisältönsä ja lämpimän lähestymistapansa johdosta.

Materiaali on hyvä apuväline opettajille ja kouluterveydenhoitajille heidän käytännön seksuaaliopetuksessaan. Se soveltuu käytettäväksi myös kehitysvammaisten lasten, nuorten ja aikuisten kanssa.

Tuotanto: Opetushallitus

Hinta 50 €

Korteniemi-Poikela, Cacciatore, (översättning Birgitta Sumelius)

Sexualiteten steg för steg

Undervisningspaket för årskurs 1-9 i grundskolan

Undervisningspaketet är avsett som stöd för lärare och hälsovårdare i sexualundervisningen i skolan. Undervisningen framskrider planmässigt från år till år och skall ge eleverna de färdigheter de behöver för att komma till rätta med sin sexualitet på olika plan: förstånd, känslor och biologi.

Av materialet framgår vad man skall berätta, när och varför.

Produktion: Utbildningsstyrelsen

Pris 50 €

Kaarina Huoponen, Heidi Peltonen, Saini Mustalampi ja Pirjo Koskinen-Ollonqvist

Päihteiden käytön ehkäisy

Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön

Opas tarjoaa aineistoa ja ideoita ehkäisevän päihdetyön kehittämiseen koulun ja eri yhteistyökumppaneiden yhteistyönä. Tavoitteena on kehittää koulun roolia aktiivisena toimijana paikallistason päihteiden ehkäisytyössä ja edistää yhteistyökumppaneiden tietämystä ja ymmärrystä koulujen toteuttamasta päihdekasvatuksesta opetuksessa, kodin ja koulun yhteistyössä, oppilashuollossa ja muussa verkostoyhteistyössä. Ehkäisevän päihdetyön käytäntöjä ja keinoja esitellään koulun ja päihdetyötä tekevien viranomaisten ja järjestöjen kuvaamina.

Opas on tuotettu Opetushallituksen, Stakesin ja Terveystieteiden tutkimuskeskuksen yhteistyönä.

Hinta 24,40 €

Kaarina Huoponen, Heidi Peltonen, Saini Mustalampi och Pirjo Koskinen-Ollonqvist
Förebygg användningen av rusmedel

Denna handbok innehåller material och idéer som kan användas när skolan utvecklar sitt rusmedelsförebyggande arbete tillsammans med sina samarbetsparter. Målet är att utveckla skolans roll som en aktiv aktör i det rusmedelsförebyggande arbetet på lokalplanet och främja samarbetsparternas kunskaper och förståelse för det rusmedelsförebyggande arbete som skolorna genomför i undervisningen, i samarbetet mellan hemmen och skolan, i elevvården och i annat nätverkssamarbete. Här presenteras beskrivningar av skolor, myndigheter och organisationer som i praktiken och i olika försök genomfört rusmedelsförebyggande arbete.

Handboken har producerats av Utbildningsstyrelsen, Stakes och Centret för hälsofrämjande.
Pris 24,40 €

Suomi ja huumeet

Tietopaketti huumeista

Kirja on perustyökalu ja tausta-aineisto kaikille huumeekysymyksen kanssa työskenteleville ammattilaisille ja vapaaehtoistyöntekijöille sekä kaikille asiasta kiinnostuneille.

Tuotanto: Irti Huumeista ry, Keskusrikospoliisi, Opetushallitus, Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto ja Stakes
Hinta 20,20 €

Myynnin yhteystiedot:

Opetushallitus/myynti
(Hakaniemenkatu 2)
PL 380
00531 Helsinki
Puhelin (09) 7747 7450
Faksi (09) 7747 7475
myynti@oph.fi
www.oph.fi/verkkokauppa

FM Virpi Eronen

Apulaisrehtori

Liperin lukio, 83100 LIPERI

virpi.eronen@liperi.fi

**TIIVISTELMÄ JOENSUUN YLIOPISTON KASVATUSTIETEEN
TIEDEKUNNASSA TEHDYSTÄ SYVENTÄVIEN OPINTOJEN
TUTKIELMASTA**

” Mielikuvia itsetunnosta; Liperin yläasteen 7. luokan ja lukion toisen vuosikurssin oppilaiden sekä opettajien näkemyksiä itsetunnon käsitteestä” (50 s. + liitteet I-III, huhtikuu 2000)

Avainsanat: itsetunto, minäkuva, maailmankuva, elämänhallinta, mielikuvat

Tekemäni tutkimus liittyi osaltaan Opetushallituksen syksyllä 1998 käynnistämään Terve Itsetunto-projektiin. Työpaikkani Liperin yläaste ja lukio pääsivät mukaan projektiin ja minä opettajana osalliseksi projektiin kuuluvaan koulutukseen. Jo ensimmäisen koulutuksen aikana rupesin pohtimaan, puhuvatko luennoitsijat ja kuuntelijat samaa kieltä; millaisia mielikuvia meillä kullakin itsetunnon käsitteestä on. Onhan itsetunto ollut muotikäsitteenä niin koulutuksen, kasvatuksen kuin tavallisenkin kansalaisen maailmassa jo useita vuosia. Ihmiset muuttuvat kulttuurin ja yhteiskunnan muutosten mukana, samoin ajatusmaailmamme. Alituinen muuntuvuus näyttää kuuluvan myös kollektiivisten mielikuvien luonteeseen heijastuen itsetunto-käsitteen tulkinnoissa.

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää itsetunto-käsitteen tulkintaa pohjois-karjalalaisen maalaiskylän Liperin koulumaailmassa luonnehtimalla yläasteen 7-luokkalaisten, lukion toisen vuosikurssin opiskelijoiden sekä opettajien mielikuvia itsetunnosta. Ajatuksena oli hyödyntää käsitteen mielikuvien tulkinnoista saatua materiaalia Terve Itsetunto-projektin käytännön toteutusvaiheessa.

Aineistona tutkimuksessa käytin sekä kirjallisten kyselyiden vastauksia kysymykseen ”kuvaille, mitä sinun mielestäsi tarkoitetaan itsetunnolla” että muistiinpanoja Hyvä itsetunto-projektin kursseilta. Kirjallisena viitekehystenä toimivat useiden eri vuosikymmenien aikana tehdyt minän ja itsetunnon määritelmät sekä teoriat itsetunnon muotoutumisesta.

Metodologisenä lähestymistapana käytin deskriptiivistä fenomenografista eli yhtä ilmiötä kuvailevaa menetelmää. Kyseessä oli eräänlainen tapaustutkimus, joka ei pyrkinyt luomaan yleistyksiä itsetunnon käsitteenä saamista merkityksistä, vaan diskurssianalyysin avulla selvittämään käsitteen näkemyksellisiä sisällöllisiä eroja. Annetuista kirjallisista itsetunnon määritelmistä selvensin itsetuntoa ilmiönä etsien käsitteelle merkityksiä, joita annetuissa vastauksissa näkyi tai joita niissä ei välttämättä suoraan edes sanottu. Vastaukset antoivatkin sel-

viä viitteitä tuottajiensa iästä, ajattelusta ja maailmankuvasta. Tutkimuksessa huomioin vastaajien iän ja sukupuolen, mutta muista esim. kulttuuriyhteyksistä en hankkinut taustatietoa.

Vastaajien tulkinnoissa näkyi selviä dikotomioita eli ajattelun ”kahtiajakautuneisuutta”, joista näkökulmat itse/muut, ulkoinen/sisäinen, kokeminen/arvio, tieto/tunto, tekeminen/tunteminen ja persoona-aspekti minä/hän erottuivat selvimmin. Myös Piaget’n teoria kognitiivisista kehitysvaiheista sai tukea. Näkemyksissä itsetunnosta huomasi, että konkreettisista tekemiseen liittyvistä asioista siirrytään sosiaalisten suhteiden kautta itsetutkiskeluun ja yhteisöllisyyteen tulkitsijan iän lisääntyessä. Selkeinä yhteisinä määritelminä olivat itsetuntemus ja itsensä hyväksyminen sellaisena kuin on. Myös omatunto ja moraalinen näkökulma nousivat esille kaikkien ikäryhmien vastauksissa. Tulokset eivät tuoneet mitään uutta projektin toteutukseen koulussamme, sillä oletusarvo käsitteen diversiteetistä vahvistui ja oppilaiden kanssa toteutetut käytännöt olivat siten juuri niin vaihtelevia kuin oli suunniteltukin.